

Derleme Makalesi
Review Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Yıl: 2022 Cilt-Sayı: 15(4) ss: 759–782

Academic Review of Economics and Administrative Sciences

Year: 2022 Vol-Issue: 15(4) pp: 759–782

<http://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuiibf>

ISSN: 2564-6931

DOI:10.25287/ohuiibf.1162541

Geliş Tarihi / Received: 15.08.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10.09.2022

Yayın Tarihi / Published: 24.10.2022

KURUMSAL BİLEŞENLER IŞIĞINDA AVRUPA BİRLİĞİ DİPLOMASİSİNİN GELİŞİMİ

Çiğdem ŞAHİN¹

Öz

Avrupa Birliği'ne Lizbon Antlaşması'yla getirilen düzenlemeler içinde öne çıkan yeniliklerin bir kısmı dış eylemlere ilişkindir. Birlik Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği ve Avrupa Dış Eylemler Servisi gibi oluşumlar, Avrupa Birliği diplomasinin orijinallikleri olarak görülmektedir. Ancak bu kurumsal yapılar uzun süreli bir diplomatik gelişim sürecinin sonunda ortaya çıkmışlardır. Çalışmada bu gelişim süreci Avrupa Birliği'nin diplomatik varlığı ve Lizbon Antlaşması'yla doğan diplomatik kişiliği temelinde iki dönemde ele alınmaktadır. AB diplomatik sisteminin temel özelliklerinden biri olarak kurumsal bileşenler, tarihsel gelişimdeki etkileri itibariyle önemi olduğundan hem en eski hem de iç-dış diplomatik sistem bileşen örnekleri olarak Coreper ve Avrupa Komisyonu/Birlik Delegasyonları incelenmektedir. İlgili literatür ve AB hukuku kaynakları, resmi kararları ve raporları ışığında hazırlanan çalışmada, YT ve ADES gibi kurumsal yeniliklerin uzun bir tarihsel mücadelenin sonucunda var oldukları, ancak kendilerinden önceki iç ve dış boyutlarda işleyen kurumsal yapıların hazırladığı zeminde, yine sorunlu da olsa doğabildikleri sonucu ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Avrupa Birliği, diplomasi, diplomatik kişi, Coreper, Komisyon/AB delegasyonları.

JEL Sınıflandırması : N44, F59.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, csahin@nigde.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1728-3890

Atıf/Citation (APA6):

Şahin, Ç. (2022). Kurumsal bileşenler ışığında Avrupa Birliği diplomasinin gelişimi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(4), 759–782. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1162541>.

EVOLUTION OF EUROPEAN UNION DIPLOMACY IN THE LIGHT OF INSTITUTIONAL COMPONENTS

Abstract

Some of the prominent innovations brought to the European Union by the Lisbon Treaty are related to external actions. Institutions such as The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and the European External Actions Service are seen as originalities of European Union diplomacy. However, these institutions emerged as a result of a long-term diplomatic development process. In the study, this development process is discussed in two periods on the basis of the diplomatic entity and diplomatic personality born with the Lisbon Treaty. Since institutional components, as one of the main features of the EU diplomatic system, are important in terms of their effects on historical development, Coreper and European Commission/Union Delegations are examined as examples of both the oldest and internal-external diplomatic system components. In the study, which was prepared in the light of the relevant literature and EU official decisions and reports, it is concluded that institutional innovations such as the High Representative and the European External Actions Service have emerged as a result of a long historical struggle by the institutional structures operating in the internal and external dimensions.

Keywords : European Union, diplomacy, diplomatic persona, Coreper, Commission/EU delegations.

JEL Classification : N44, F59.

GİRİŞ

Siyasi geleceğinin belirsizliğine rağmen, modern dönemde Avrupa Birliği (AB) benzeri bir bütünleşme örneğinin olmaması AB'yi pek çok teorik yaklaşımla test edilmişçesine incelenen, teşhisler koyulan ve geleceğine ilişkin öngörülerde bulunulan bir yapı, bir vaka incelemesi olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu alanlardan biri de gittikçe artan şekilde diplomadır; AB'nin nasıl bir diplomatik sisteminin olduğu, diplomasının iç ve dış boyutları, diplomatik kurumsallaşma gibi konular özellikle Lizbon Antlaşması sonrasında daha yoğun incelenmeye başlanmıştır. Bu antlaşma ile tüzel kişiliğinin onaylanması ve böylelikle kendi kurumsal bileşenlerinin (Komisyon ve Konsey) değil de ilk kez AB olarak uluslararası aktörlüğünün tasdiklenmesi, bu aktörün diplomasisinin ne olduğu/ne olabileceği tartışmalarına da yol açmıştır. Alışıldığı üzere ikili devletler arasındaki ve yine hükümetlerarası uluslararası konferanslar/örgütler içinde devletler arasındaki diplomatik ilişkilere dair uluslararası diplomasi hukuku ve gelenekleri mevcutken, AB gibi ne devlet ne de uluslararası örgüt kimliği olmayan ama bunların da belli işlevlerini yerine getirme iddiasındaki bambaşka bir yapının geleneksel diplomasi hukuku ve sistemindeki yerinin sorgulanması söz konusu olmaya başlamıştır. Özellikle Lizbon'la Birlik Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği (YT) makamının oluşturulması ve 1 Aralık 2009'da ilk YT olarak Catherine Ashton'un atanması bazı AB ülkeleri basınında AB'nin adeta Dışişleri Bakanı olarak lanse edilmesi heyecanını yaratmıştır (The Telegraph, 2009; Spiegel International 2009; The Local, 2009). Ancak bu heyecan kısa zamanda durulmuş, adeta *üç şapkalı* bir görevli haline gelmiş olması ve dış eylemlerde (Avrupa Konseyi Başkanı ve Komisyon Başkanı'yla birlikte) üç başlıklı gibi nedenlerle Lizbon'la oluşturulan dış ve güvenlik politikası yönetimi tartışılmaya başlanmış, dış politikanın kişilere bağlı bir görünüm sergilediği yönünde yorumlara neden olmuştur (Finn, 2012: 9; Hwee & Yeong, 2013: 86). Yine Lizbon'da yapılan düzenleme esasında "... *Yüksek Temsilci'nin yetkisi altında Birliğin işlevsel olarak özerk bir organı...*" olarak YT'nin Birlik Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) çalışmalarına destek vermek ve AB'nin diplomatik servisi görevini yerine getirmek üzere Avrupa Dış Eylemler Servisi (ADES) kurumu oluşturulmuştur (The Council of the EU, 2010a). Ancak AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın geldiği aşamanın belirsizliğinin yanında bu kurumsal icat kimi zaman olumlu bir bakışla, çoğu zaman soru işaretleriyle

karşılanmıştır (Balfour & Ojanen, 2011; Bátor, 2013; Duke, 2013; Spence & Bátor, 2015; Oğurlu, 2019).

Genel olarak bu kurumların Lizbon Antlaşması'yla ve sonrasında oluşturulan hukuki araçlarla nasıl düzenlendiği, yapı ve yetkileri, kapasiteleri, diğer AB kurumlarıyla kurumsal ve işlevsel ilişkileri, AB kurumsal ve yetki tasarımıdaki yerleri gibi açılardan ele alındıkları gibi, AB dış politikasındaki konumları da tartışmaya oldukça açılmıştır. Bu tartışmaların altında yatan en önemli sebep, henüz hükümetlerarası düzeyde ve cılız şekilde işleyen ODGP mevcutken ve karmaşık AB kurumsal yapısı yeterince sorunluysen, bu dış politika ve diplomasi yetkileri/görevleri verilmiş görünen yeni kurumların ne düzeyde verimli ve başarılı olabileceklerine dair haklı sorulardır. Ancak tüm bunların ötesinde kabul edilmesi gereken, AB'nin kendisi gibi yine kendine has bir diplomatik tasarım yoluna girmiş olduğudur. Bu konular AB diplomasisi kapsamında ele alınırken gözden kaçırılmaması gereken şudur: Bu kurumsal icatlar, AB tarihçesinin başından beri yaşanan gelişmelerin etkisiyle yavaş da olsa kendini göstermeye başlayan bir ortak diplomatik alanda vuku bulmuşlardır. Lizbon Antlaşması ile girilen son dönemeç, aslında oldukça virajlı bir tarihsel süreçte gelinen nokta olduğundan, AB diplomasisi zemininin Lizbon'a kadar ne derece ortaya çıkmış olduğunu konusu incelenmeden YT ve ADES gibi gelişmeler yeterince anlaşılacaktır. Tüm bunlarla birlikte, tıpkı AB gibi diplomasisi de oldukça tartışmalı, zor ve yavaş ilerleyen bir sürecin ürünüdür; ancak kamuoylarının gözlerinden en uzakta ve AB kurumsal tasarımının merkezinde aslında bütünleşmenin gerçekleşmesinde ciddi rol oynamaktadır. AB'nin hem iç diplomatik bütünleşmesi hem de dış dünyaya yönelik diplomatik tasarımı söz konusudur.

Bu çalışma, köklü *Avrupa diplomasisi* geleneğinin son aşaması olarak kendini göstermeye çalışan bir *AB diplomatik sisteminin* henüz doğmakta olduğu, AB diplomasisinin bugün geldiği noktanın temellerinin neredeyse kurumsal tarihçeyle birlikte başladığı, AB'nin 1950'lerin ikinci yarısından Lizbon Antlaşması'na kadar ağır şekilde *diplomatik bir varlık* olarak geliştiği ancak Lizbon'la birlikte, tasdiklenen tüzel kişiliği ve YT, ADES gibi icatlarla somutlaştırıldığı üzere (henüz yeni doğmuş, zayıf ve müphem de olsa) *diplomatik bir kişi* haline geldiği iddiası üzerine kurgulanmıştır. Diplomatik varlıktan diplomatik kişiye geçiş sürecinin aslında keskin bir geçiş olmadığı, 1950'lerden bu yana gelişmeye ve işlemeye başlayan iç ve dış kurumsal yapıların önemli rol ve etkisinin olduğu varsayılarak yapılan analizde, bu kurumsal diplomatik yapılardan *iç boyutta COREPER*, *dış boyutta Avrupa Komisyonu delegasyonları/Birlik delegasyonları* incelenmiştir. Temel olarak mevcut literatürün ve AB hukuku kaynakları, resmi kararları ve raporları ışığında hazırlanan çalışmada, YT ve ADES gibi kurumsal icatların uzun bir tarihsel mücadelenin sonucunda ancak kendilerinden önceki iç ve dış boyutlarda işleyen kurumsal yapıların hazırladığı zeminde, yine sorunlu da olsa doğabildikleri sonucu ortaya konmaktadır.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I.I. AB Diplomasisi Literatürü

Lizbon Antlaşması ile AB'nin dış politikaya ve diplomasiye ilişkin yeni icatlarının öncesinde, AB içi diplomasinin yapıtaşlarına ilişkin araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, AB Konseyi Başkanlığı görevini yerine getiren devletin dışişleri mensupları ve diplomatlarının, zaman içinde kendi ulusal çıkarlarının yanı sıra ortak Avrupa çıkarlarını savunmayı öğrenme ve uygulama süreçleri üzerinde durulurken (Schout, 1998), Bakanlar Konseyi ve bağlı birimlerinin AB diplomasisindeki konumları da tartışılmıştır (Bátor, 2005; Adler-Nissen, 2009). Lizbon sonrası süreçte ise ilginin yoğunlaştığı konuların başında ODGP kapsamında AB diplomasisinin temel unsurları olarak oluşturulan YT ile onun başında olduğu ADES gelmektedir (Duke, 2013; Bátor, 2013; Spence & Bátor, 2015; Bicchi & Bremberg, 2016). Bu yeni ve farklı kurumsal icatlar, her ne kadar devleti merkeze alan diplomasinin ağırlığı devam etse de AB düzeyinde bir diplomatik sistemin ortaya çıkmaya başladığının işaretleri olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan AB diplomasisiyle ilgili son yirmi yıl ağırlıklı olmak üzere hatırı sayılır bir literatür ortaya çıkmıştır. AB diplomasisiyle ilgili literatür AB'nin modern diplomasiye etkilerinin yanı sıra AB düzeyindeki diplomasinin iç ve dış boyutları ile yeni diplomatik

kurumsallaşmaya odaklanmaktadır. Bu kapsamda Lizbon sonrası süreçte oluşturulan yeni kurumsal düzenlemelerin diplomasisinin geleneksel işleyişinde bir dönüşüm yaratıp yaratmadığı, ayrıca üye devletler arasındaki ve AB'nin dış dünyayla diplomatik ilişkilerinin ne gibi yenilikler içerdiği konuları öne çıkmaktadır. Komisyon delegasyonları ve bunların Birlik delegasyonlarına dönüşme süreçleri ve etkileri, AB Konseyi Başkanlığı'nın ulusal diplomatik kadroların anlayışları üzerindeki etkileri, ADES'in klasik diplomatik kurumsallaşmadaki yeri, üye devletlerin diplomatik misyonlarındaki dönüşümler gibi konuların ağırlık kazandığı görülmektedir. Tüm bu kapsamda özellikle klasik egemen devlet diplomasisinin, egemen-üstü niteliği olan AB'nin varlığıyla ortadan kalkıp kalkmadığı ya da ne derecede dönüştürücü olabildiği tartışılmaya devam etmektedir. 2011 sonrasında ADES'le bağlantılı hale gelecek olsa da Birlik delegasyonları bu tartışmanın bir parçası olmuştur. Özellikle Komisyon delegasyonlarından Birlik delegasyonlarına dönüşme süreci, geleneksel diplomatik temsilcilik yapısına ilişkin durumları, AB'nin dış dünyayla ilişkisindeki etkileri ve işlevleri üzerinde kafa yorulan konulardan biri olagelmıştır (Comelli & Matarazzo, 2011; Drieskens, 2012).

Westfalya devletler sisteminin en önemli unsurlarından biri olarak ve ulus-devletle özdeş kabul edilen diplomasinin, AB gibi bir bütünleşme aktörünün varlığıyla nasıl bir ilişki içinde olduğu konusu özellikle son yirmi yıllık süreçte tartışılmaktadır. Geleneksel egemenlik kavramının aşındığının ve dönüştüğünün bir göstergesi olarak görülen AB'nin güçlü egemen ulus-devlet davranışlarıyla örgütlenen ve kurallaşan geleneksel diplomasinin dönüşüm sürecindeki etkisi çeşitli açılardan ve farklı uygulamalar üzerinden de ele alınmaktadır. Örneğin, ilk dönem çalışmalar arasında kapsamlı bir araştırma sunan Batora, Avrupa entegrasyonu ile gelişen AB'nin diplomasisinin, geleneksel diplomasi kurumunda üç noktada değişime neden olduğunu iddia etmiştir: Artık Avrupa içi savaş tehdidinin olmaması nedeniyle üye devletler arasındaki diplomatik ilişki kalıplarının daha işbirliği konularına yönelerek Avrupa içi ikili ilişkilerin dönüşmesi; AB daimi temsilciliklerinde görev yapan diplomatların kendi ulusal dış politika çıkarlarının ötesine geçerek bir diplomatik dönüşüm yaşamak zorunda kaldıkları, Konsey'in çok taraflı yapılanmasının özelinde Brüksel'deki AB yönetim merkezinde diplomasinin demokratikleşmesi; AB'nin dış diplomatik ilişkiler yürütme kapasitesinin geliştirilmesiyle, ulusötesi diplomatik sistemin tek meşru aktörleri olarak devletlerin rolünün sorgulanması (2005, 52-62). Tümünüyle diplomatik kurumsallaşmada çok belirgin olmasa da AB'nin üye devletlerin diplomatik uygulamalarında değişime neden olduğuna ilişkin yaklaşımlar da bulunmaktadır. Lizbon öncesi sürece odaklanan Fernández, 21. yüzyılın ilk on yılının sonuna doğru Avrupa bütünleşme sürecinin üye devletlerin diplomasi süreçlerine kaçınılmaz şekilde etki ettiğini, ancak üye dışişleri bakanlıkları arasında Avrupa diplomatik alanı denebilecek güçlü bir işbirliğinin henüz oluşmadığını ve diplomatik temsilin hala ağırlıklı olarak ulusal yetki alanında görüldüğünü ortaya koymuştur (2008: 21-22). Adler-Nissen, diplomasinin son egemenlik aşaması iddiasıyla, üye devletlerin diplomasi üzerindeki etkiyi daha derinlemesine ele almış, üye devlet diplomatlarının kendi ulus çıkarlarının güçlendirilmesini AB'nin çıkarlarıyla bütünleştirdiğini iddia etmiştir (2009). Böylelikle, AB henüz ulus devlet diplomasisinin önüne geçerse de ciddi düzeyde etkilemeye başlamıştır. AB üye devletlerinin AB içindeki ve dünya genelindeki diplomatik temsilciliklerinin 21. yüzyıldaki gelişimi üzerinden AB diplomasisini inceleyen Bicchi & Schade (2022) ise, bir yandan ulusal diplomasinin ağırlığının devam ettiğini gösterecek şekilde üye devletlerin AB toprakları içindeki ve dış dünyadaki diplomatik ağlarının genişlediği diğer yandan Birlik delegasyonları ile işbirliğinin nispeten güçlenerek Brüksel'in gittikçe bir dış politika merkezi haline geldiği tespitini yapmışlardır.

I.II. Avrupa Diplomasisi-AB Diplomasisi

AB diplomasisinin gelişimi konusu büyük oranda ve kaçınılmaz şekilde ortak dış politikayla, AB dış politikası ve onun gelişimiyle ilgili olagelmıştır. AB'nin ortak bir dış politika sistemi kurup işletmesinin ötesinde bir Avrupa dış politikasına vurguyu hatırlatan Duke'a göre, üye devletler arasında bir *kolektif diplomasi* doğmaya başlamıştır. Buna göre Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan diplomasi karşılıklı bilgi, danışma ve görüşlerin uyumlaştırılmasına ilişkin egemen devletler arasındaki işbirliğinin ortaya çıkardığı uyumlu bir diplomasidir ve AB'nin de aslında uyguladığı budur. Dahası, Avrupa dış politikasının temelini oluşturan da doğmakta olan bu Avrupa diplomasisidir (2002: 849–

850). Hill & Wallace, 1970’lerin sonunda Avrupa diplomasisinden bahsederken böyle bir diplomasinin varlığı hakkında konuşmanın “...*absürt derecede iyimser veya gerçek dışı...*” görülebileceğini, bununla birlikte bir dizi ortak özelliğin de ortaya çıktığını ve bunların tespit edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir; çünkü Avrupa Toplulukları (AT) siyasi işbirliğinin cılız bir aşamada olmasına rağmen “...*uluslararası diplomasi alanında ortak bir Avrupa görünümünü temsilen, her üye hükümetin kendi faaliyetlerinin yanı sıra ayrı bir diplomatik bir kişi [a diplomatic persona]...*” olarak da gelişmekteydi (1979: 47). Diplomasinin devletlerin veya uluslararası hukuk öznelerinin dış politikalarına ilişkin faaliyetler ve yöntemler olduğu kabul edildiğinde (Reçber, 2011: 4), bu gelişimin önceki on yıllarda bazı işaretleri bulunmakla birlikte, uluslararası hukuka göre AB’nin kendisi tüzel bir kişi olarak (sadece Komisyon’un değil) dış dünyada temsil hakkına ancak Lizbon Antlaşması’nın Aralık 2009’da yürürlüğe girmesiyle sahip olmuş, yani bir *diplomatic persona* haline gelmiştir. Hatta böylelikle diplomaside ulusüstü temsil meselesi de daha farklı bir boyutta gündeme gelmeye başlamıştır (Jönsson, 2018: 24). Tüm bu beyin fırtınasının en önemli sebeplerinden biri, Avrupa’nın modern diplomasiyle olan ilişkisinin yarattığı ön kabullerdir.

Yaklaşık beş yüz yıl önce Venedik kökenli bir *Avrupa diplomatik sisteminin*, diğer bir deyişle *Avrupa diplomasisinin* temelleri atılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla dünyada modern diplomasinin tarihinin başlangıcı da bu Avrupa diplomasisine dayandırılmıştır. İtalya’da başlayan uygulama ve ilkelerin sonraki yüzyıllarda kıta Avrupa’sına yayılması, burada da beslenerek ortak kuralların ortaya çıkması, daha sonra diğer kıtalardaki güçlerin kimi zaman zorla bu sisteme dahil edilmesi diplomasinin bir Avrupa etiketiyle bütünleşmesine neden olmuştur. Her ne kadar bu diplomasinin uygulama teknikleri Bizans’tan alınan bazı örneklerle beslense de Venedikliler ilk düzenli diplomatik sistemin kurucusu olmuş ve böylece tüm Avrupa için bir model oluşturmuşlardır (Nicolson, 2001: 24–25). Modern diplomasinin Avrupa merkezli olarak sunulması tartışmalı bir konu olmakla birlikte (Neumann, 2012), 15. yüzyıldan itibaren Avrupa’da yerleşmeye başlayan daimi elçilik sisteminin ve bununla bağlantılı diplomatik uygulamaların çok taraflılıkla gelişmeye başlaması günümüz diplomasisin önemli bir dayanağı olarak kabul edilmektedir (Cornago, 2008: 575–576).

Yüzyıllara dayalı diplomasi öncüllüğü ve deneyimine rağmen, Avrupa’nın uluslarüstü düzeyde kurumsallaşmış ve kendine has yapısı olan AB’nin diplomasisi ise, bu bütünleşme hareketinde sonradan gündeme gelmiş ve nispeten geç önem verilmiş bir konu olarak ele alınmaya başlanmıştır. AB diplomasisini tanımlamak üzere kimileri tarafından 1970’lerden itibaren kullanılmaya başlanan *Avrupa diplomasisi* (Hill & Wallace, 1979; Duke, 2002; Hocking & Spence, 2005; Bicchi & Bremberg, 2016), *modern Avrupa diplomasisi* (Jørgensen, 1999), *yeni Avrupa diplomasisi* (Spence, 2009) ve hatta *ODGP diplomasisi* (Keukeleire, 2003) gibi kavramların öncelikle tarihsel ve geniş anlamdaki Avrupa diplomasisinden farklı olduğunu belirtmek gereklidir. Bu örtüşmenin, bilinçli ya da bilinçsiz, en önemli nedeni AT tarafından Avrupa kimliğinin tanımlanması ve bu kimliğin uluslararası temsilciliğinin benimsenmesinin, ortak dış politikanın temelleri olarak görülen Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) mekanizmasının ortaya çıkışıyla aynı süreçte gerçekleşmesi olarak görülebilir (1970’lerin başı). Dolayısıyla Avrupa olmanın -Avrupalı olmanın (değerler üzerinden) tanımını ve kriterlerini belirleme görevini üstlenmeye başlayan AT’nin/daha sonra AB’nin eğer bir diplomasisi olacaksa, bunun Avrupa diplomasisi olarak isimlendirilmesi de normal bir girişim olarak görülebilecektir. Kısacası Avrupa diplomasi tarihinin son dönemini AB üzerinden okuma girişimi söz konusudur. Bununla birlikte, tarihsel Avrupa diplomasisinin gelişimiyle AB diplomasisini birbirinden ayrı kavramlar olarak ele almak gerektiğinden, bu çalışmada AB diplomasisi kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Geniş anlamda Avrupa diplomasinin deneyim ve birikiminin 1950’lerin başlarında toplulukların temellerinin atılmasında kuşkusuz çok önemli rolü olmakla birlikte, devletler üstü ve klasik uluslararası örgütten farklı bir yapıda kurulan ve işleyen Birliğin kendi içinde ve dış dünyayla ilişkilerini yürüteceği bütün olarak diplomatik sisteminin de tarihsel Avrupa diplomasisinden farklılaşan bir sistem şeklinde ortaya çıkmasını beklemek mümkündür.

Birlik üyelerinin siyasi bütünleşmesi temelinde ele alınan bu konu, aslında ekonomik entegrasyonun kurumsal temelleriyle neredeyse aynı tarihlerde başlayan siyasi birlik girişimlerin olumsuz neticelenmesi deneyimlerinin sonrasında 1970’lerin başından itibaren ortaya çıkan ASİ

mekanizması ile kendini somut şekilde göstermeye başlamıştır. Bu sistem, doğasında uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler karşısında bir iş birliğinin işleyebilmesi hedef, ilke ve yöntemlerini içermesi nedeniyle, dış politika kapsamında bir siyasi iş birliği mekanizması olarak hayata gelmiştir. 1986 yılında bu mekanizma Avrupa Tek Senedi (ATS) ile AT düzeyinde tanınmış, ancak henüz Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'ya (AET Antlaşması) bu konuda herhangi bir hüküm yerleştirilmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dünyada Avrupa bütünleşmesinin siyasal düzeyde de somutlaşmasına zemin sunarak 1993'te yürürlüğe giren, Maastricht Antlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) ile ODGP doğmuştur. Bu yıllara kadar diplomatik kurumsallaşma anlamında sadece klasik AT kurumlarının dış ilişkilere dair işlevleri ve faaliyetleri izlenebilmektedir. Konsey Başkanlığı'nın uluslararası temsil işlevi yanında, Komisyon ve dış ilişkilerden sorumlu Genel Müdürlükleri (Directorate General), Komisyon delegasyonları ve diğer temsilcilikleri (basın ve bilgi ofisleri gibi), tüm diğer kurumsal görevlerinin yanında dış politika sahasında da belli başlı işlevleri yerine getirmekteydi. Bununla birlikte, yaklaşık 1990'ların sonuna kadar Avrupa bütünleşmesi dış dünyaya yönelik politikada diplomatik bir servis olabilecek nitelikte kurumsal ayrı bir oluşuma gitmemiştir. 1997 Amsterdam Antlaşması bu konuda ilk belirgin adımı atmış, bürokratik bir sürdürülebilirliğin zeminini oluşturacak şekilde Konsey Genel Sekreteri'nin aynı zamanda *ODGP Yüksek Temsilcisi* görevini de yürüteceği hükme bağlanmıştır. Her ne kadar Konsey Başkanlığı'na dış politikada bir destek makamı olarak oluşturulsa da görüldüğü üzere mevcut görevlere dış politika ve belki sınırlı düzeyde diplomatik temsil eklenmesinden başka bir durum söz konusu olmamıştır. 2004 yılına gelindiğinde, Avrupa Anayasal Antlaşma girişimi Avrupa bütünleşmesinin o gün itibarıyla planlanabilecek en üst düzeyde kurgusunu içermiş, ancak anayasa hayata geçememiştir. Bununla birlikte, AB'nin tüzel bir kişiliğe dönüşümüne, konumuz itibarıyla de bir diplomatik kişi haline gelmesine zemin hazırlayan öneriler, ilgili anayasa taslağında detaylı olarak yer almıştır. Bu öneriler aynı şekilde olmamakla birlikte, daha esnetilerek 2007'de Lizbon Antlaşması'na dahil edilmiştir. İlerleyen yıllarda Komisyon Başkan Yardımcılığı görevini de yerine getirecek Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği ve AB'nin diplomatik servisi olarak ifade edilen ADES oluşturularak, en azından kendi diplomatik kişiliğini, eksikleriyle birlikte, ortaya koymaya başlayan bir AB karşımıza çıkmıştır. Böylelikle uluslararası sahada tüzel kişi olarak belirlenen AB'nin, artık diplomatik kişi olarak da ele alınabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu genel gelişim dahilinde, Lizbon Antlaşması'na kadar geçen sürede AT/AB'nin ortak dış (ve güvenlik) politikasının gelişimiyle paralel olarak önceleri zayıf karakterde olan ancak özellikle 1970'lerden itibaren gittikçe gelişen bir diplomatik *varlık* olarak kendini gösterdiğini, Lizbon Antlaşması sonrasında ise henüz sınırlı bir diplomatik *kişi* olarak gelişmeye devam ettiğini söylemek mümkündür. Lizbon sonrası süreçte atılan adımlar ve yapılan uygulamalar incelendiğinde, bu diplomatik kişiliğin de henüz cılız bir aşamada olduğu, tam ve güçlü bir AB diplomatik kurumsallaşması ve işleyişinin (diplomatik sisteminin) söz konusu olmadığını ya da bir AB diplomatik imajının henüz doğmaya başladığı görülmektedir.

I.III. Diplomatik Sistem ve AB

Diplomasinin özünde bulunan *belge ve arşiv* unsurları diplomasinin yazılı tarihini, tarihin yazılı kaydının başlamasıyla birlikte ele alma yöntemine temel sağlamaktadır. Kısaca *diplomasinin prehistoryası* diyebileceğimiz yazı öncesi diplomatik faaliyetlerin (Sivrioğlu & Yılmaz, 2017: 181) elbette günümüz modern diplomasinin ilkel yapıtaşlarının ortaya çıkışında rol oynamış olduğu bilinmekle birlikte, diplomasi diyebileceğimiz uygulamalara ilişkin bilgiler M.Ö. 4. binlerden, Sümer döneminden itibaren yazılı kayıt altına alınabilmiştir. Diplomasinin tarihine ilişkin araştırmalar, *diplomatik sistemlerin incelenmesi* temeline dayanmaktadır; burada söz konusu olan "*diplomasi yöntemlerinin tarihsel olarak incelenmesi veya farklı dönemlerde diplomatik yöntemlerin incelenmesi ve farklı medeniyetlerde aynı dönemdeki diplomatik yöntemlerin incelenmesi*"dir (Berridge & James, 2003: 127). Diplomatik sistem kavramına yönelik yaklaşımlar incelendiğinde, genelde temel referans noktasının döneme göre türü farklılık göstermekle birlikte, bir siyasal varlık (imparatorluk, şehir devlet, ulus devlet...vb.) çerçevesinde işleyen diplomatik yapılanma, teknikler, yöntemler ve ilişki ağı olduğu görülmektedir.

Modern dönem esas alındığında elimizdeki referans ulus devlet düzeyi olmaktadır. O yüzden diplomatik sistem tanımlamaları ya tek bir ulus devlet ya da ulus devletlerin yanında özellikle uluslararası örgütlerin de dahil olduğu, genelde uluslararası ya da küresel etiketleriyle ifade edilen düzey dahilinde yapılmaktadır. Hocking ve Smith, diplomasiinin merkezine devletler sistemini alırken, tarihsel olarak devletler sisteminin birbiriyle ilişkili iki tür diplomatik sistemle işlediğini ortaya koymaktadırlar: Küresel diplomatik sistem ve ulusal diplomatik sistem (2011: 23). *Küresel diplomatik sistem*, uluslararası sistemin ana kurumudur. Bu sistemde faaliyet gösteren aktörler için ortak bir diplomatik eylem alanı oluşturmaktayken, zaman içinde aktörler çeşitlenmiş, sorunlar çoğalmış ve karmaşık hale gelmeye başlamıştır. *Ulusal diplomatik sistem* ise, ulusal hükümetlerin kendi uluslararası politikalarını gerçekleştirdikleri sistemdir. Bu sistemin çekirdeğinde dışişleri bakanlığı ve diplomatik misyonlar ağı yer almaktadır. Bu iki sistem iç içe ve birbirine bağlıdır. Uluslararası sistem bağlamında diplomasi sistemi, daha çok ulus devlet ötesi alanı ele almayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, örneğin Berridge ve James, ulusal sınıırın ötesine geçerek daha genel ancak dönem temelli bir diplomatik sistem tanımı ortaya koymaktadır: “*Diplomatik ilişkilerin yürütülmesini ifade eden, egemen devletleri birbirine bağlayan bir iletişim ağı, diğer bir ifadeyle ise belirli bir dönemde uygulanan diplomasi tarzıdır*” (2003: 85). M.Ö. 2500-500 arasında Yakın Doğu krallıkları arasında kullanılmakta olan ve tabletler üzerine çivi yazısı karakterleriyle yazılan mesajların değiş tokuşuna dayandığı için *çiviyazılı diplomasi (cuneiform diplomacy)* de denilen dönemin diplomatik sistemi örnek verilebilir; kullanılan ortak bir dili, kendi düzeni, geleneği ve protokolü bulunan bir sistemdir (Berridge & James, 2003: 62). M.Ö. 12. yüzyıla ait olduğu tespit edilen, dönemin diplomasi dili Akadca yazılmış 382 kil tablet şeklindeki neredeyse tamamı diplomatik mektuplardan oluşan yazışmaların çözümlenmesiyle ortaya çıkarılan, eski Ön Asya güçleri (Mısır, Babil, Hititler, Mitanni olmak üzere büyük devletler ve Suriye-Filistin hattındaki dönemin küçük kent devletleri) arasında kurulduğu tespit edilen diplomatik ilişki sistemi olan Amarna diplomasisi, bu kapsamda özel bir yapıya sahiptir (Yılmaz & Ay Arçın, 2020: 79–80; Aissaoui, 2018). Uluslararası ya da küresel düzlemde diplomatik sisteme ilişkin bir başka tanımda James, bu sistemi “... *dünya çapında büyükelçilikler ve müttefiklik anlaşmalarından oluşan ve çok sayıda diplomatın görev yaptığı ağ*” (2016: 258) şeklinde ele almaktadır. Constantinou ve Sharp da benzer bir tanım ortaya koyarak diplomatik sistemi büyükelçilikler, konsolosluklar, bakanlıklar ve uluslararası örgütlerden müteşekkil, “... *uluslararası ilişkilerin makine dairesi*” şeklinde ifade etmektedirler (2016: 19). Hocking ve diğerleri, diplomasiye ve diplomasiinin hayata geçirildiği diplomatik sisteme üçüncü bir açı ekleyerek, ulus devleti referans alan ulusal ve uluslararası (küresel) diplomasi ve sistem düzeyinin 21. yüzyıldaki ortamı yönetmedeki yetersizliğini vurgulamaktadırlar. Bu durumda günümüzde faaliyet gösteren hükümet- dışı aktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini iddia ederek, günümüz diplomatik sisteminin küresel sonrası diye ifade ettikleri ortamda ortaya koydukları bir *bütüncü diplomatik diplomasi* ile tanımlanmasını önermektedirler (2012: 17–18).

Hocking ve Smith’e göre son yıllarda ortaya çıkmaya başlayan *AB diplomatik sistemi* küresel ve ulusal diplomatik sistemlerin hem yanında ayrı bir sistem olarak belirmeye başlamıştır hem de bu ikisinin arasında yer alır; kesişim kümesi olarak görmek mümkündür. Bir yandan üye devletler ve üçüncü ülkeler nezdinde ulusal diplomatik sistem unsurlarının diğer yandan hem bu devletlerin hem de AB’nin kendisinin parçası olduğu küresel diplomatik sistem unsurlarının işlemek durumunda olduğu bir AB diplomatik sistemi söz konusudur. Ayrıca “*AB, üye devlet ve AB kolektif diplomasisinin sınırlarının birçok bağlamda tam olarak tanımlanmadığı karmaşık, çok katmanlı bir yönetim biçimi olduğundan, AB diplomatik sisteminin unsur ve yapılarını melez olarak tanımlamak mümkündür*” (2011: 23). AB’nin bu melez diplomatik yapıya sahip olmasının temelini ulus devlet merkezli diplomasiinin hakimiyeti ve bu hakimiyet devam ederken devlet dışı aktörlerin (özellikle uluslararası örgütlerin) sahneye dahil olmasıyla birlikte düşünmek gereklidir. Çünkü zaten bu iki ana unsur grubu küresel diplomasiinin yeterince kalabalıklaşmasına neden olmuşken, bir de AB gibi bu iki gruba dahil edilemeyecek bir aktör karşımıza çıkmıştır.

Geçmişten günümüze doğasında değişim ve dönüşüm yaşanmakla birlikte, farklı zamanlarda yapılan klasik diplomasi tanımlarında genelde yer alan üç ortak yön tespit edilmiştir: Devletler arasındaki resmi ilişkilerle ilgili olması, özünde müzakere sanatının yer alması ve dış politikanın bir aracı olması (Harr, 1969: 13). Özellikle II. Dünya Savaşı öncesi diplomasi çalışmalarında temel özne,

uluslararası ilişkilerin o zamana kadarki işleyişi ve Westfalya devletinin hakimiyeti nedeniyle, sadece egemen devlet-bağımsız devlet hükümetleri olarak belirlenmiştir. 19. yüzyılın sonunda Hill diplomasiyi “egemen devletlerin birbiriyle olan ilişkilerinde siyasi bilginin akıllıca uygulanması” şeklinde tanımlarken, uluslararası işleyişin sağlanmasını uluslararası ilişkiler bilgisi gerektiren bir bilim, müzakere becerileri gerektiren bir sanat olarak belirlemiştir (1899: 2). Satov da benzer bir tanım ortaya koymuştur: “Bağımsız devletlerin hükümetleri arasındaki... resmi ilişkilerin yürütülmesinde bilgi ve taktik uygulanmasıdır” (1917: 1). Milletler Cemiyeti deneyimini görmüş olan Nicolson, yeni diplomasiin en önemli icatlarından biri dediği bu Cemiyet içinde daimi bir Sekreteryaya kurulmasının ve uluslararası uzmanların görev yapmasının ulusal çıkar ve beklentilerin ötesinde yeni bir diplomatik faaliyet olduğunu yorumlamakla birlikte, yine katı bir egemen devlet merkezci diplomasi profili çizmiştir: “Diplomasinin işlevi müzakereler yoluyla bağımsız devletler arasındaki ilişkilerin yönetilmesidir. Profesyonel diplomat ülkesindeki egemen otoritenin memurudur [hizmetkarıdır]” (1942: 80, 173-174). Ancak devletin uluslararası politikadaki teklifi ve hakimiyeti özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sarsılmaya başlamış, egemenlik kavramının dönüşmeye başlaması, kıtalararası ticaretin yoğunlaşması, çözülmesi gereken meselelerin devlet sınırlarının ötesinde hareket sahasına ulaşması, bilgi ve iletişimde yaşanan hızlı ve kapsamlı dönüşümler gibi faktörlerin etkisiyle farklı düzeylerde devlet dışı aktörler sahneye çıkmıştır.

Bu durum kaçınılmaz şekilde diplomasiye de etki etmiştir. Öncelikle, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Birleşmiş Milletler’in de modelliğinde sayıları ve etkinlikleri artan uluslararası kuruluşlar/örgütler uluslararası ilişkilerin yeni aktörleri olarak belirledikleri gibi diplomasiin gelişimi ve dönüşümünde de rol oynamışlardır. Eski diplomaside süreklilik arz etmeyen ancak gittikçe daha sık uygulanan kongre-konferans örneklerinin hayata geçirdiği çok taraflı diplomasi, yeni dönemde, özellikle uluslararası örgütlerin varlığıyla sürekli konferans diplomasisi, diğer bir adlandırmayla parlamenter diplomasi şeklinde gelişmiştir (Tuncer, 1995: 72). Bir yandan bu örgütlerde klasik büyükelçilikler dışında ancak onlarla neredeyse aynı işlevlere sahip Daimi Temsilciliklerin kurulması (zamanla örgütlerin de üye devletlerde veya başka örgütlerde temsilcilikler kurması), diğer yandan iki taraflı müzakere anlayış ve işleyişinin dışında sistemli kurallar halinde yerleşik çok taraflı müzakere anlayış ve uygulamalarının benimsenmesi, devletlerle birlikte devlet dışı aktörlerin de siyasal birimler olarak diplomaside faaliyet gösteren özneler olarak kabul edilmesinin temelini oluşturmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin her alanda olduğu gibi diplomasideki etkisi de sonuçlar vermeye başlamış, devletler birlikte farklı düzeylerde aktörlerin etkin olduğu kamu diplomasisi, ticaret diplomasisi, çevre diplomasisi, bilim diplomasisi gibi yeni diplomasi uygulama ve teknikleri gündemde yoğun yer tutmaya başlamıştır. İşte diplomaside yaşanan bu dönüşüm ve gelişim sürecinde AB gibi özel bir yapının da kendisi gibi hem hükümetlerarası hem de uluslararası nitelikleri olan bir diplomasi anlayışı ve sistemi oluşturmaya girişmesi, Smith’in ifadesiyle, Lizbon sonrasında kurumsallaştırılmaya başlanan *melez (hibrit) bir diplomatik sistem* geliştirmesi (2015: 11–12) mümkün olmuştur.

Bu noktada kısaca, AB’nin uluslararası hukuk açısından özneliğinin belirlenmesi konusuna değinmek gereklidir. Çünkü, uluslararası ilişkilerde ve özelde diplomaside aktörlüğünün tespiti açısından bu önemlidir. Bir devletten az ancak uluslararası örgütten fazla olan AB hakkında yapılacak bir kesin tespit, uluslararası alanda bir tüzel kişi olduğudur. 1993 başında yürürlüğe giren ABA ile AB kurulduğunda, hukuki kişiliğine ilişkin herhangi bir hüküm olmamakla birlikte AB Konseyi yoluyla veya ODGP sebebiyle uluslararası konumu sebebiyle antlaşmalar yapabilmekteydi. Hukuki kişiliğin üstlenilmesi Lizbon Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Lizbon Antlaşması Madde 1(55)’e göre ABA’ya eklenmesi öngörülen yeni Madde 46A “Birlik tüzel kişiliğe sahiptir” hükmü, tadil edilmiş ABA Madde 47’de yer almıştır (TEU, 2016: 41). Shaw, uluslararası hukukun özneleri kapsamında AB’yi sui generis ülkesel birimler altında devlet birlikleri grubunda değerlendirmektedir (2018: 185). Ancak faaliyetleri açısından uluslararası örgütler grubuyla da çok fazla kesişen yönü bulunmaktadır. Bununla birlikte ilerleyen kısımlarda diplomatik varlık/kişi aşamalarında detaylı şekilde ele alınacak gelişmeler neticesinde, AB’nin diplomaside devlet-uluslararası örgüt ötesinde ve melez bir konumda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Genel olarak bilgi toplama, temsil ve müzakere işlevlerinin ayrıcalıklı bir boyutu olarak tanımlanan diplomasiye bakıldığında sayılan bu üç sürecin diplomatik mekanizma tarafından sınırlı şekilde yürütülebildiği de görülmektedir (Black, 2010: 14–17). Uygulayıcı olarak diplomatlar dışında çok düzeyde yetkilinin, ajanın, kurum ve kuruluşların dahil olduğu günümüz dış/uluslararası/küresel siyaset sahası düşünüldüğünde, diplomasi daha kapsamlı bir kavram haline geldikçe diplomatların işlevlerinin daha sınırlanabildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla diplomasiye siyasi mekanizmanın diğer düzeyleriyle iç içe, onlardan etkilenen, her zaman kontrolü kendi elinde tutamayan, faaliyetleri paylaşan bir yapı haline geldiğini kabul etmek gereklidir. Bu durumun en belirgin olduğu yapılardan biri AB'dir. Benzer şekilde Smith de diplomasiye doğasında yer alan müzakere ve temsil işlevlerinin yanında, bilgi toplamayı karşılıklı bir süreç olarak değerlendirerek iletişim işlevinden bahsetmektedir (2015: 12). AB'nin diplomasiye sahasında ekonomik müzakere deneyimini erken safhalarda kazandığı kesindir; 1960'ların başından itibaren öncelikle ele alması gereken mesele temsil olmuştur. Geçmişte Kissinger'e atfedilen "Avrupa'yı aramak istediğimde kimi arayacağım?" sorusu (Euronews, 2009), aslında tam anlamıyla AB'nin diplomatik temsili konusuna ilgilidir. Özellikle uluslararası alanda nasıl bir varlık/nasıl bir güç olarak devam edeceği tartışmalarının yoğunlaşmasıyla, dış politikada AB'yi ortak ve tek bir sesle kimin, neyin temsil edeceği sorunu da ağırlık kazanmıştır.

Tüm bu karmaşık süreç bir yandan AB'nin dış dünyadaki varlığının türünün hala sorgulanmasına neden olurken diğer yandan AB'nin nasıl bir uluslararası varlık olarak işlevlerini sürdürebileceğinin aydınlatılması ihtiyacını beslemektedir. Bu açıdan AB'nin diplomasiye ilişkisini açıklamak ve anlamak önemlidir. Bunun için de bir ortalama diplomatik sistemin unsurlarına ne kadar sahip olup olmadığı tespit edilmelidir. Alışlageldik unsurlar arşiv (belge), ortak dil, protokol (düzen), anlaşmalar-itifaklar, müzakere ve iletişim teknikleri, diplomatik misyonlar (büyükelçilikler, elçilikler, daimî temsilcilikler, konsolosluklar) ve merkezi bir dış ilişkiler otoritesi (devlet merkezli anlamda Dışişleri Bakanlığı) şeklinde karşımıza çıkarken, AB'nin bu yapılanmaya ilişkin durumu, kendi yapısının özgünlüğünden ve dolayısıyla zorunluluktan kaynaklı icatlarının neler olduğu açıklanmalıdır. Ancak bu şekilde AB diplomatik sisteminin ne olup olmadığı ve ne aşamada olduğu anlaşılabilir. Bu unsurların en belirginleri, tarihsel bir yaklaşımla Lizbon öncesi ve sonrası süreçte incelenmiş, böylelikle diplomatik varlık ile diplomatik kişilik bileşenleri olarak ele alınmıştır.

II. AB DİPLOMASİSİNDE TEMEL KURUMSAL BİLEŞENLER

II.1. Diplomatik Varlıktan Diplomatik Kişiyeye AB

AB'nin uluslararası aktörlüğünün "kabiliyet-beklentiler açığı" (Hill, 1993) ile tanımlandığı yıllarda oluşturulan ODGP, AB'nin geçmişte olduğu gibi, günümüzde ve büyük olasılıkla daha fazla oranda gelecekte en çok zorlanacağı politikalarından biridir. Çünkü üye devletlerin hukuki varlıklarıyla ilgili endişeleri ve çekinceleri, münhasır (ulusal ve uluslararası) hareket kabiliyetlerinin ve belki de en önemlisi uluslararası aktörlüklerinin en fazla aşınabileceği düşüncesi, aynı zamanda gelenekselleşmiş kimliklerinin küresel çapta geri planda kalabileceği ve iş birliğinin ötesinde ortaklık (daha doğru ifadeyle Birlik) düzeyinde tekleşecek bir politika çerçevesinde hareket etme güvensizliği, güvenlik boyutu olan bir dış politika kapsamında daha fazla öne çıkmaktadır. Bu durum AB'de dış politikanın uygulama sahası olan diplomasiye de yansımaktadır. Topluluklar tarihinin başlarından itibaren çok zayıf da olsa diplomatik çabalar başlamıştır ancak üye devletler dış temsilde kendi yerlerini ulusüstü kurumun almasına çok sıcak ya da hevesli yaklaşmadıklarından, AB diplomasiye yavaş ve sorunlu bir gelişim süreci yaşamıştır. Bununla birlikte AB Topluluklar temelinden itibaren bir *diplomatik varlık* olarak ortaya çıkmış ve zamanla kurumsal beslemelerle *diplomatik kişiyeye* dönüşmüştür. Son aşamada Lizbon Antlaşması'nın en önemli dönemeç olduğu bu süreci temel hatlarıyla ele almak gereklidir.

Uluslararası alanda diplomatik bir varlık olarak AB'nin kendini göstermeye başladığı süreç, ortak dış politikanın kurumsallaşmasına dair somut adımların atılmaya başlanabildiği döneme denk gelmektedir. 1970 yılında *Davignon (Lüksemburg) Raporu* olarak bilinen, iş birliğine yönelik hedef ve

yöntemlere ilişkin ortak bir dış politikanın izlenmesi gereğini ortaya koyan belgeyle başlayan süreç sonunda Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) ortaya çıkmıştır. Resmi adıyla *Üye Devlet Dışişleri Bakanlarının Siyasi Birleşmenin Sorunları Hakkındaki Raporu* olan Davignon Raporu'na göre, siyasi birleşmeye yönelik bir ilerleme kaydedilmesi isteniyorsa, üye devlet hükümetlerinin dış politika alanında iş birliği yapmaya karar vermeleri gereklidir ve bu tür bir iş birliğinin iki hedefi bulunmalıdır: Düzenli olarak bilgi alış-verişi ve karşılıklı danışma yoluyla uluslararası politikanın temel meseleleri hakkında daha güçlü bir karşılıklı anlayış geliştirmek ve mümkün olduğunda ve arzu edildiğinde görüşlerin uyumlaştırılması, tutumların birleştirilmesi ve ortak eylem üretmek için çalışarak aralarındaki dayanışmanın artırılması (Secreteriat of the Commission, 1970: 11). ASİ, üye devletlerin dışişleri bakanlıkları arasında dayanışma temelli, hükümetlerarası yöntemle işleyecek bir iş birliği mekanizması olarak, ancak kurucu antlaşmalar dışında doğmuş (Özdal & Genç, 2005: 91-94), 1980'lerin sonlarına kadar uluslararası alanda ortaya çıkan bazı olaylar karşısında üyelerinin *ortak tutum* girişimleriyle (Efe, 2010: 45-53), AB (o dönemde AT) diplomatik bir varlık olarak kendisini göstermiştir.

ASİ'nin doğumundan sonra Topluluğun siyasi işbirliği ve uluslararası alanda kendi sesi olan ayrı bir varlık olarak Avrupa'yı inşa etme hedefi daha belirgin şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bunun ilk genişlemeyle de kaçınılmaz bir ilişkisi bulunmaktadır. Genişlemiş Topluluğun ilk zirvesi 19-21 Ekim 1972'de Paris'te toplanmıştır. Sonuç bildirgesine göre 1970'lerin başındaki dünyanın gidişatına ve genişleyen Topluluğun imkan ve kapasitesine bağlı olarak artık "*Avrupa'nın çıkarlarının, yeteneklerinin ve yükümlülüklerinin ardındaki birliğin önemini fark etmesinin...*" zamanı gelmiştir ve bu yüzden dünya politikasında *kendi sesini* duyurabilmeli ve kendi uluslararası ilişkiler konseptleriyle yaratıcı bir katkıda bulunabilmelidir. Hatta siyasi amaçları doğrultusunda, Avrupa'nın inşasının itici gücü olarak kabul edilen Üye Devletlerin 1970'lerin sonuna kadar bir Avrupa Birliği kurma niyetleri beyan edilmiştir (Secreteriat of the Commission, 1972: 15, 16). Bu zirvede alınan karar doğrultusunda Dışişleri Bakanları tarafından hazırlanan *Dış Politikada Avrupa Siyasi İşbirliğine İlişkin İkinci Rapor*'da siyasi işbirliğinde açıkça ilk kez büyükelçiliklerin ve daimi temsilciliklerin rolü ve önemi vurgulanmıştır. Diplomatik misyonlar raporda iki düzeyde değerlendirilmiştir: Diğer Topluluk başkentlerinde yerleşik olan dokuz Üye Devlet büyükelçilikleri ve üçüncü ülkelerde yerleşik Üye Devlet büyükelçilikleri ile uluslararası örgütlerdeki daimi temsilcilikler (Secreteriat of the Commission, 1973: 16-17). İlk düzeyin gösterdiği üzere, Üye devlet büyükelçilikleri arasında Topluluk düzeyinde ve siyasi işbirliği kapsamında ayrı bir *diplomatik bütünleşme* amacı ortaya konmuştur. Büyükelçiliklerin yerleşik oldukları ülkenin Dışişleri Bakanlığı tarafından Topluluk esasına göre bilgilendirilmelerinin yanı sıra iki ayrı mecrada istişarelere katılmakla görevlendirilmeleri söz konusu olacaktır: Siyasi Komite, Konsey Başkanlığı veya başka bir Üye Devletin talebi üzerine Konsey Başkanlığı'nı yürüten ülkenin başkentinde veya Dışişleri Bakanlığı'nın talebi üzerine başka bir başkentte. Böylelikle siyasi işbirliğinin geliştirilmesi için Topluluk içi diplomatik ağı kurulması ihtiyacının belirginleştiği anlaşılmaktadır. Bu duruma ilişkin bir başka gelişme, yine raporda büyükelçiliklerin yerleşik olduğu ülkenin Dışişleri Bakanlığı ile siyasi işbirliği konusunda gerekli temasların sağlanması için diplomatik kadrodan birinin görevlendirilmesi önerisidir. Böylelikle Topluluk diplomasisinin altyapısında siyasi işbirliği temelli bir uzmanlaşmanın ve iletişimin gerekliliği de anlaşılmıştır. İkinci düzeyde, üçüncü ülkelerde yerleşik Üye devlet büyükelçilikleri ile uluslararası örgütlerdeki daimi temsilciliklerin bu planlanan yeni diplomatik ağda işlevselliklerinin geliştirilmesi, siyasi işbirliği hakkında daha fazla bilgilendirilmeleri ve özellikle uluslararası alanda *ortak eylem* aracının geliştirilmesinde rol almaları önerilmiştir. Bu diplomatik misyonlarla Siyasi Komite arasında da diyalogun geliştirilmesi, gerektiğinde ve Komite talebiyle bu misyonların belli konularda ortak raporlar hazırlamaları; ayrıca aynı uluslararası örgütte görev yapan Üye Devlet daimi temsilciliklerinin ilgili örgütün gündemindeki meseleler hakkında mümkün olduğunca ortak tutumlar oluşturmaları istenmiştir. Görüldüğü üzere Topluluk düzeyinde bir diplomatik ağı oluşturulması ve beslenmesi hem iç diplomatik kültürün geliştirilmesinde hem de uluslararası sahada diplomatik bir aktörlük arayışında tek sesliliğe ulaşmada (ortak eylem ve tutumlar yoluyla) önemli bir merhale olarak, siyasi işbirliği mekanizmasına dahil edilmiştir.

Ancak bir diğer bağlantılı belirgin gelişme, ASİ mekanizmasının belki de AB'nin diplomatik varlığını üst düzeyde belgelemesine ilişkin ilk çalışması olarak kabul edebileceğimiz *Avrupa Kimliğine İlişkin Belge*'nin 1973'te kabul ve ilan edilmesidir (Commission of the European Communities, 1973a:

6-12). Bu belgeyle ilk genişlemesini tamamlamış, o dönemde ABD karşısındaki pozisyonu hakkında da endişeleri olan, NATO dışında ve güvenlik boyutu haricinde kendine özgü bir dış politika varlığı geliştirme ihtiyacı belirginleşen AT, böylelikle bir yandan Avrupa kimliğini oluşturma işlevini üstlenirken diğer yandan bunun AT üyelerinin “...diğer ülkelerle ilişkilerini ve sorumluluklarını ve dünya meselelerinde işgal ettikleri yeri daha iyi tanımlayabilmelerini...” (Commission of the European Communities, 1973b: 118) sağlayacağı inancıyla diplomatik varlık iddiasını ortaya koymuştur. O dönemde İrlanda dışında hepsi NATO üyesi olan AT devletlerinin bağımsız bir ortak dış politika oluşturma ve böylelikle AT'nin kimi/neyi temsil edeceği sorununa karşı bir çözüm çabası söz konusudur; böylelikle AT diplomasisi Avrupa kimliğiyle birlikte varlığa kavuşturulmaya başlanacaktır. Ayrıca dış politika alanında artan şekilde ortak pozisyonlar tanımlayacak olan üye devletlerin üçüncü taraflarla müzakerelerde yetkilendireceği ilgili kurumlar ve süreçlerin *Avrupa varlığının* farklı karakterini harekete geçireceği belirtilirken, Topluluk düzeyinde anlaşmalarda daha önce toplu vurgu yapılmamış Avrupa'nın *ortak değerleri* de sayılmıştır (Commission of the European Communities, 1973b: 119-120). Bu değerlerin de diplomatik varlığın ilk kez bu denli öne çıkarıldığı bir belgede yer alması önemlidir; günümüzde AB kamu diplomasisinin temel unsurlarından biri bu ortak değerlerdir, çünkü bu değerlerin sahiplenilmesi AB'nin yumuşak güç kaynaklarının en önemlisidir.

ASİ'nin AT düzeyinde tanınması, 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi (ATS) ile gerçekleşmiştir. Ancak üye devletlerin henüz asgari de olsa dış politikada ulusüstü yetki devrine hazır olmamaları nedeniyle, bu iş birliğine ilişkin maddeler AET Antlaşması'na dahil edilmemiştir (Tangör, 2012: 583-584). Dış politikanın bir ortak politika olarak benimsenmesi 1993'te ABA ile mümkün olmuş, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) Birlik düzeyinde kurularak AB'nin diplomatik varlığının oluşumunda ikinci önemli ve ilk somut adımı teşkil etmiştir. Böylece AB'nin uluslararası aktörlüğü meselesi bu tarihten itibaren özellikle ortak dış politika üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır (Kahraman, 2008: 397-417). Temelleri ASİ'ye dayanan ODGP hükümetler arası karar alma yöntemine dahil edilmiştir. Üç sütunlu AB'nin ilk sütunu ekonomik konuları Topluluk düzeyinde yetkiyle halletme imkanı sağlarken, ikinci sütundaki siyasi konular görüş birliği yöntemine dayandırılmıştır. Bu ikilik “... AB dış politikasının ve diplomasinin tek tek üye devletlerin paralel faaliyetleriyle bir arada bulunması...” anlamına gelmektedir (Rasmussen, 2014: 41). Bu husustaki bir başka gösterge, ABA'da dış politika kapsamında belirlenen hedeflere ulaşmak için üretilecek araçların Birlik ve üye devletler düzeylerindeki kullanımı ve temsil işlevinin sorumluluk ve yetki mekanizmasının belirlenmesidir. ABA Başlık V'te düzenlenen ODGP'ye ilişkin çeşitli hükümlerde Birlik düzeyinde yürütülecek dört düzey araç sayılmıştır (TEU, 1992: 58-60): *Sistemli iş birliği, ortak eylem, ortak tutum ve ortak önlemler*. İş birliği ve ortak eylemler, oluşturulmaları sırasında üye devletlerin ulusal çıkarlarını daha fazla gözetebilme ve yansıtabilme imkanını verirken, Konsey tarafından belirlenecek olan ortak tutum ve önlemler AB'nin diplomatik görünümünü daha fazla destekleyebilecek olan araçlardır. Çünkü, örneğin üye devletlerin uluslararası örgütler ve konferanslarda eylemlerini koordine etmeleri söz konusuysen, Birliğin ortak tutumlarını savunmaları hükme bağlanmıştır. Bir başka husus olan temsil açıkça düzenlenmiş, uluslararası alanda Birliği Başkanlığın temsil edeceği, ortak önlemlerin uygulanmasından sorumlu olduğunu ve uluslararası örgütlerde ve konferanslarda Birliğin tutumunu ilke olarak ifade edeceği benimsenmiştir. Birliğin diplomatik görünümü ve faaliyetlerine temel olarak çok önemli bir düzenleme diplomatik temsil misyonları hakkındadır. Üçüncü ülkelerdeki ve uluslararası konferanslardaki üye devletlerin diplomatik ve konsolosluk misyonları ile Komisyon delegasyonlarının, ayrıca bunların uluslararası örgütler nezdindeki temsilcilerinin Konsey'in kabul ettiği ortak tutum ve önlemlerin uygulanmasında iş birliği halinde hareket etmeleri; aralarında bilgi alış veriş ve ortak değerlendirmelerle iş birliklerini geliştirmeleri hükme bağlanmıştır.

1997 Amsterdam Antlaşması ile dış ilişkilere ilişkin daha kapsamlı bir yaklaşıma ilerlendiği görülmektedir (TA, 1997: 9-16). Öncelikle daha etkin bir karar alma süreci tanımlanmış, ayrıca diğer araçların yanına Avrupa Konseyi tarafından belirlenecek *ortak strateji* eklenmiştir. Ortak bir stratejinin ilke olarak benimsenmesi, öngörülebilir vadelerde geleceğe yönelik ortak kapsamlı hareket planlarının yapılabilmesine zemin sağlayacaktır. Başkanlığın temsil ve diğer yetkileri devam ederken, ileride AB'nin dışişleri mevkiine temel teşkil eden *ODGP Yüksek Temsilcisi* olacak Konsey Genel Sekreteri tarafından çalışmalarında destekleneceği hükme bağlanmıştır. Bu arada Konsey'e *özel temsilci* atama

yetkisi de verilmiştir. 1997 yılında yapılan düzenlemelerle AB'nin diplomatik varlığını belirginleştiren adımlara devam edildiği görülmektedir. Amsterdam Antlaşması doğrultusunda ilk YT görevine 1999 yılında Javier Solana Madariaga atanmış (European Council, 1999), somutlaştırılan mevkii ile AB'nin diplomatik arenada Başkanlık gibi el değiştiren bir temsilin yanına bürokratik yapıyla sürekli çalışabilecek bir görev hayata geçirilmiştir.

Yürürlüğe girmese de 2004 yılında bir Avrupa Anayasası'nın hazırlanması (TCE, 2004), AB'nin uluslararası ve diplomatik kişiliğine geçişte önemli rol oynamıştır. Bu anayasa ile getirilmesi planlanmış yenilikler ve yapılan düzenlenmelerden konumuza ilişkin önemli olanları şunlardır: İç eylem politikaları ile dış eylem ve politikaları arasında kesin bir ayırım; Bakanlar Konseyi'ne karşı sorumlu ve aynı zamanda Komisyon Başkan Yardımcısı olacak ve Birliğin dış eyleminin uyumlu yürütülmesinden sorumlu bir Birlik Dışişleri Bakanlığı mevkiinin oluşturulması; daimi Avrupa Konseyi Başkanlığı'nın kurulması ve Birlik Dışişleri Bakanının yetkilerine halel getirmeyecek şekilde ortak dış ve güvenlik politikası ile ilgili konularda Birliğin dış temsilini sağlaması; bu Bakana yardımcı olmak üzere ADES'in kurulması, üye devletlerin diplomatik servisleriyle iş birliği içinde çalışması; Birlik delegasyonlarının Birlik Dışişleri Bakanlığı'na bağlanması. Fakat Anayasa yürürlüğe girmemiş, yerine Anayasa'da yer alan pek çok düzenlemenin de benimsediği Lizbon Antlaşması kabul edilmiştir.

AB'nin tüzel kişilik kazanması, kaçınılmaz şekilde, uzun yıllardır geliştirdiği diplomatik varlığının da dönüşmesinin yolunu açmıştır. AB'nin günümüzde eylemsel olarak diplomatik güçlü bir görünümünün ve işlevsellik düzeyinin olup olmadığı tartışılmakla birlikte, en azından Lizbon sonrasında diplomatik kişi AB'nin kesin olarak ortaya çıktığını kabul etmek gereklidir. Bunun en başta gelen gerekçeleri ise daimi Avrupa Konseyi Başkanlığı'nın, daha detaylı düzenlenmiş, yetki ve sorumlulukları genişletilmiş şekilde Komisyon Başkan Yardımcı sıfatını da taşıyan Birlik Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği'nin ve ona bağlı olarak AB diplomatik servisi görevini yerine getirmek üzere ADES'in kurulmasıdır. Ayrıca Avrupa Komisyonu delegasyonları da ADES çatısı altında Birlik delegasyonlarına dönüşmüşlerdir.

Temel olarak bu kapsamda temeli geliştirilen AB diplomasisinde diplomatik işlevleri olan kurumsal bileşenlerden hem diplomatik varlık hem de diplomatik kişi aşamasında, bazı değişiklikler yaşamış olsalar da varlığını sürdüren iki örnek incelemeye değerdir. Bunlardan Coreper, AB diplomasisinin sistem düzeyinde iç diplomatik bütünleşme boyutunda önemli işlevler yerine getiren kurumsal yapı olması açısından önemlidir. Onun yanında 1950'lerden itibaren farklı bir formatta kurulmaya başlayıp zamanla geliştirilerek önce Avrupa Komisyonu delegasyonları, Lizbon'la birlikte de Birlik delegasyonları adını alan dış diplomatik temsilcilikler de AB diplomatik sisteminin dış temsil boyutunda yer almaktadır.

II.II. Coreper

Avrupa bütünleşmesinin başlangıcından itibaren profesyonel diplomatlar kurumsal anlamda işin içinde olmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'yla kurulan Bakanlar Özel Konseyi'nin çalışmalarını organize etmek üzere 7 Şubat 1953'te alınan kararla geçici nitelikte kurulmuş, Mart 1953'ten itibaren ayda bir Lüksemburg'a gelerek toplanan ülke temsilcilerinin oluşturduğu *COCOR* (Koordinasyon Komitesi), Avrupa Toplulukları tarihinde geçici de olsa bir diplomatik kurumsallaşma ruhunun temelini ifade etmektedir. Brüksel'de daimi nitelikte bir hazırlık müzakere biriminin ortaya çıkışı ise Spaak Komitesi'nin ısrarlı tutumları sonucunda, Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'da hukuki temel bulan *Coreper* ile mümkün olmuştur (Lewis, 2017: 336-337). Aslında *Coreper*'in kurumsal varlığını da ortaya çıkarırlar da ilk daimi temsilci görevine atananlar da Spaak Komitesi'nde görev yapan temsilciler olmuştur (Lewis, 2003: 999-1000).

AET Antlaşması'nın 151. maddesi (ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın 121. maddesi) ile böyle bir komitenin kurulması hükme bağlanırken, görev ve yetkilerinin belirlenmesi Konsey'e bırakılmıştır (TEEC, 1958: 70; TEEAEC, 1958: 208). Spaak Komitesi bünyesinde daha önce görev yapmış olan Ortak Pazar ve Euratom için Hükümetlerarası Komite'nin delegasyon başkanları,

AET ve AAET Antlaşmaları'nın imzalanmasıyla yürürlüğe girmesi arasındaki birkaç aylık süreçte görev yapmış olan Ortak Pazar ve Euratom için Geçici Komite olarak çalışmışlardır. Bu geçici komitenin yerini, Ocak 1958'de Konsey kararı ile kurulan, üyelerine büyükelçilik rütbesi ve ayrıcalıkları verilen bir *Daimi Temsilciler Komitesi* (Comité des représentants permanents- Coreper) almıştır (CVCE, 2016: 2). İşte bu şekilde kurulan Coreper 1958 yılından itibaren AET ve AAET Konseylerinin hazırlık çalışmalarını yürütmek ve Konsey tarafından verilen görevleri yerine getirmek üzere faaliyete geçmiş, Topluluklar üyesi olan devletlerin daimi temsilcilerinden (büyükelçilerinden) oluşan bir hazırlık bir organı şeklinde tanınmıştır. 1965 tarihli kısaca Birleşme Antlaşması olarak bilinen Avrupa Toplulukları İçin Tek Konsey ve Tek Komisyon Kurulmasına Dair Antlaşma ile her üç Topluluk için tek Konsey öngörüldüğünden, Antlaşma'nın 4. maddesine dayanan Coreper, “*Üye Devletlerin Daimi Temsilcilerinden oluşan bir Komite, Konsey'in çalışmalarını hazırlar ve Konsey'in verdiği görevleri yerine getirir*” hükmüyle her üç Topluluk için çalışmaya devam etmiştir (Publishing Services of the European Communities, 1965: 14). 1993 Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın 151. maddesi ile Coperer'e ilişkin benzer düzenleme yer alırken (TEEC, 1992: 58), 1997 Amsterdam Antlaşması ile yapılan eklemeye (tadil edilmiş Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma, madde 207), Coreper'in Konsey İçtüzüğü'nde belirlenmiş olan durumlarda usule ilişkin kararlar alabileceği hükmü de getirilmiştir (TEEC, 1997: 265). Lizbon Antlaşması ile tadil ABA'da madde 16(7) ile Üye Devlet Hükümetlerinin Daimi Temsilcilerinden oluşan bir Komitenin Konsey'in çalışmalarını hazırlamaktan sorumlu olacağı hükme bağlanırken (TEU, 2016: 24), Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma madde 240(1)'de Coreper'e ilişkin önceki düzenlemenin içeriği (madde 207) korunmuştur (TFEU, 2016: 154). Görüldüğü üzere 1950'lerin ortalarından itibaren bütünleşmede önemli adımlar arasında yer alan Coreper, kurumsal hiyerarşide oldukça alt sıralarda kaldığından AB kurumsal mekanizmasında yeterince üzerinde durulmayan bir oluşumdur. Ancak konumuz açısından önemi şudur ki, aslında AB'nin ilk diploması tarihi orijinallidir.

AB Konseyi toplantılarının hazırlık süreci olarak bilinen işlevinde çok göze batmayan bir diplomatik karar alma faaliyeti söz konusudur. Lewis'e göre bu yönüyle Coreper “... *ulusal ve Topluluk düzeyleri arasındaki kurumsal ve bilişsel arayüzde de facto bir karar alma organı*” olagelmıştır (1998: 7). Bu karar alma işlevi AB Konseyi toplantılarından önce tamamlanan Coreper hazırlık çalışmalarında gerçekleştirilmektedir. AB Konseyi'nin çalışmaları, Coreper dışında günümüzde sayıları 150 dolayında olan diğer hazırlık organlarıyla desteklenmektedir (The Council of the EU, 2020), ancak 1960 yılından beri faaliyette olan Özel Tarım Komitesi dışında, Coreper Konsey hazırlık çalışmalarında ağırlıklı tekele sahiptir. Bu hazırlık organlarının büyük kısmı (komiteler ve çalışma grupları) Coreper tarafından kurulmakta, ayrıca bunların dışında geçici çalışma grupları da süreli olarak oluşturulmaktadır. 1962 yılında Coreper, Coreper I ve Coreper II olarak ikiye bölünmüş ve iş bölümü yapılmıştır (CVCE, 2016: 3). Altı Konsey formatının hazırlık çalışmalarını yapan Coreper I, daimi temsilcilerin yardımcılarında oluşmaktadır. Kalan dört Konsey formatının (Genel İşler, Dış İlişkiler, Ekonomik ve Mali İşler, Adalet ve İçişleri) hazırlık çalışmalarıyla ilgilenen Coreper II ise daimi temsilcilerden oluşan, AB'deki “... *en kıdemli büyükelçilik düzeyindeki oluşum...*”dur (Maurer & Wright, 2021: 866). Karar alma sürecine ilişkin çalışma akışında iki temel düzeyde gündem söz konusudur. Öncelikle haftada bir toplanan Coreper gündemi, yasa tasarılarının teknik incelemesini ilk aşamada yapan alt çalışma gruplarından Coreper masasına gelen ve iki grupta ele alınan konulardan oluşmaktadır. Bölüm I (Part I), çalışma grupları aşamasında üzerinde anlaşmaya varılmış tasarıları içermekte, böylelikle Coreper toplantısında genelde tartışma gerektirmeden kabul edilmektedir. Gündemde Bölüm II'de (Part II) yer alan konular ise alt çalışma konularında çözüme kavuşmamış, üzerinde anlaşmaya varılamamış ve Coreper düzeyinde gündemde tartışma konusu olarak ele alınan tasarıları içermektedir (The General Secretariat of the Council, 2016: 18, 19). Bu durumda Coreper toplantısında ilgili maddeyle ilgili tartışma ve görüşmeler yapılmakta, buna göre Konsey gündeminde ne şekilde yer alacağına karar verilmektedir. Aşağıdan yukarı doğru işleyen karar alma sürecinde, Konsey gündemi işte bu Coreper kararlarına göre yine Coreper tarafından hazırlanmaktadır. Her ne kadar Konsey toplantı öncesinde nihai gündemi belirlese de AB'nin yoğun bürokratik işleyişinde genellikle Coreper'in sunduğu listeler dikkate alınmaktadır. Böylelikle benzer şekilde Konsey gündemi de iki listeden oluşmaktadır. Gündemin A kısmı (A items) Coreper I ve II'de daha önce anlatıldığı şekilde üzerinde anlaşma ve çözüme varılmış,

Konsey tartışmasına konu olmadan kabul edilebilecek maddeleri içermektedir. B kısmı (B items) ise Konsey tarafından görüşülmesi gereken gündem konularını içermektedir (The General Secretariat of the Council, 2016: 89; Can, 2013: 127).

Kimi zaman Konsey kararlarının alındığı gündemlerin yaklaşık %90 dolayında A kısmında yer aldığı düşünüldüğünde (Lewis, 1998: 8), diplomatik bir organ olan Coreper'in aslında karar alma yetkisi olmasa da alınan kararları hazırlamada önemli bir işlev yerine getirdiğinin göstergesidir. Bir başka açıdan değerlendirirsek, tasarılar Konsey'de siyasi kimlikler olarak beliren bakanlara gelmeden çoğu konuda profesyonel diplomatlar tarafından incelenerek gündeme alınmaktadır. Bununla birlikte özellikle 2000'li yılların başından itibaren ağırlaşan Konsey gündemi, Coreper büyükelçilerinin de yeterli zaman bulamamasına neden olmakta, dolayısıyla genellikle karar dosyaları alt-düzye diplomatlardan veya teknokratlardan oluşan çalışma grupları tarafından ele alınmaktadır (Davis Cross, 2010: 200). Bu durum bir yandan üst düzey diplomasiinin profesyonel güvenilirliğini tartışmaya açarken, diğer yandan AB kurumsal diplomasiinin alt düzey kadrolar tarafından da benimsenerek sürdürülebilir hale getirildiği yönünde bir perspektife temel oluşturabilmektedir.

AB Konseyi karar alma sürecindeki çok etkili konumları, daimi temsilciler ve yardımcıları olan AB büyükelçilerinin AB bütünleşmesinde tarihsel olarak oynadıkları rolü önemli kılmaktadır. On yıllardır süren bir ortak diplomatik deneyim, kaçınılmaz olarak bir AB diplomasi ortamı oluşturmuştur. Bu yüzden, AB'ye 2004 yılında yeni katılan üyelerden birinin büyükelçisinin ifade ettiği üzere, “*Coreper'de deneyim ve kurumsal hafıza çok önemlidir*” (Lempp, 2007: 37). Özellikle ADES'in kurulması ve Birlik delegasyonlarının bünyesine alınmasından sonra, AB büyükelçilerinin bir epistemik topluluk oluşturduğu yönünde görüşler dahi mevcuttur (Spence, 2009: 245-251; Davis Cross, 2008; 2010; Canali, 2019). ADES yeni bir oluşum olmakla ve Birlik delegasyonlarının dış misyonlardaki temsil rolü de önemli olmakla birlikte, aslında AB'nin büyükelçi düzeyindeki birikiminde Coreper diplomatları en uzun süredir ve en güçlü konumda önceliğe sahip olmuşlardır. Coreper'e ulusal dış servislerden atanmanın zaten ciddi bir deneyim ve birikim gerektirdiği, AB ülkelerinde bu diplomatik görevin oldukça önemsendiği bilinmektedir. Üye devletlerden genellikle uzun yıllar için bu Komite'ye atanan diplomatlar AB hukuku ve işleyişi hakkında uzman kabul edilmektedirler (Goebel, 2013: 102). AB büyükelçilerinin kendilerinin de ifade ettikleri üzere haftada bir yapılan resmi toplantılardan daha sık olarak gayri resmi görüşmelerin daimi olması, sonuç odaklı yaklaşımları ve oy birliğine ulaşma motivasyonu ile davranmalarının ortak görüşleri yoğunlaştırması, yeni üye devletlerin büyükelçilerinin bir süre gözlemleyerek dahil olma ihtiyacı duyacağı kadar derin bir ortak diplomatik yapının kurulmuş olması, AB ve Avrupa'ya dair çoğunlukla benzer inançları paylaşmaları (büyük kısmının AB bütünleşmesi taraftarı olmaları), böylelikle kendi başkentlerini AB kararlarında kimi zaman ikna etme çabalarına girişmeleri gibi özellikleri Coreper'deki AB diplomatlarının on yıllarca oturmuş bir diplomatik kültür bünyesindeki özellikleridir (Davis Cross, 2014: 110-115). Hükümetlerarası karakterde bir yapı olmasına rağmen Coreper diplomatları, AB ve üye devletler arasındaki ilişkilerde arabuluculuk yapmaktayken birlikte Birlik diplomasiini üretmektedirler. Böylelikle Coreper bünyesindeki sosyalleşmeleri sayesinde ulusüstü düzeye ulaşmasa da *Briükselleşme* bağlamında güçlenen diplomatik kimlikleri (Bátora, 2005: 55-56), aslında AB diplomasiinin de yapıtaşlarına da katkıda bulunmakta, daha ileri aşamada diplomatik dayanışmaya hizmet etmektedirler.

AB diplomasi kültürünün önemli unsurlarından biri olarak profesyonel diplomatlardan oluşan ve AB diplomatik hiyerarşisinin en üstünde bulunan büyükelçileri içeren Coreper (Davis Cross, 2010: 194-202), her bir AB üyesi ülkenin büyükelçi statüsündeki daimi temsilcisi, onun yardımcısı ve diğer temsilcilik elemanlarından oluşan diplomatik temsilciliklerin, bütünleşme tarihinin başından beri faaliyette bulunduğu en önemli yapılardan biridir. Konsey İçtüzüğü'nde detaylı olarak düzenlenen Coreper'in görev ve sorumlulukları özünde Konsey'in çalışmalarını hazırlamak kapsamında düzenlenmiştir. Bir yandan bu görevi dahilinde zor bir koordinasyon ve çözüm merkezi görevi yaparken, diğer yandan kendi devletleri ile AB arasında birer köprü rolünü oynayan daimi temsilciliklere ev sahipliği yapmaktadır. Coreper'in diplomatlardan oluşan ve yönetilen bir oluşum olarak AB içinde iki noktadaki özelliği çok önemlidir. Birincisi Konsey masasına gelecek her konu, Coreper'in takdir ettiği şekliyle gelmektedir. İkincisi ise, Konsey çalışmalarını hazırlamak ve verdiği görevleri yerine getirmek

yanında, Coreper'in diğer sorumluluğunun AB politikalarının ve eylemlerinin tutarlılığını sağlama yükümlülüğüdür (Council Decision, 2009). AB'nin hükümetlerarası yapıda oluşturulmuş ancak ulusüstü kararlar alan Konseyi, temel olarak hükümetlerin diplomatlarına ulusüstü çalışma alanı tanımış görünmektedir. Bu açıdan kökenleri AKÇT dönemine dayanan ve AET Antlaşması'nda temelleri atılan Coreper, Lizbon Antlaşması sonrasında da aynı önemde görevlerini yerine getirmeye devam etmektedir. Denebilir ki, AB'nin diplomatik diplomatik varlığının oluşumunda en önemli rolü oynayan diplomatların oluşturduğu ve aslında AB bütünleşmesinde kritik önemi olan bu yapı, diplomatik kişiliğin de vazgeçilmez bir unsuru olarak varlığını sürdürerek, en köklü AB yapılarından biri olmaya devam etmektedir.

II.III. Avrupa Komisyonu Delegasyonları – Birlik Delegasyonları

AB'nin üçüncü taraflardaki saha temsilini yerine getiren kurumsal yapı, AB'nin dış dünyadaki diplomatik ağının ağırlıklı unsurları, önceki adıyla Avrupa Komisyonu delegasyonları olarak bilinen Birlik delegasyonlarıdır. Gerek AB üyesi olmayan devletlerde gerekse uluslararası örgüt ve kuruluşlarda diplomatik temsilcilik olarak faaliyet gösteren Avrupa Komisyonu delegasyonu yapısının Lizbon Antlaşması'yla Birlik delegasyonu adını alması bir Avrupa ya da AB büyükelçiliğinin doğup doğmadığının sorgulanmasına da neden olmuştur (Austermann, 2012: 6-8; Comelli & Matarazzo, 2011; Dermendzhiev, 2014). Bununla birlikte bir ulusal büyükelçilik yapı ve işlevlerinden farklılıkları, bu sorgulamanın genellikle olumsuz cevaplanmasıyla sonuçlanırken, zaman içinde ciddi diplomatik işlevler yerine getirmeleri ve türü büyükelçilik olarak saptanamasa ve geleneksel diplomasi hukukunda yer bulamayan çeşitli özellikleri olsa da uygulamada kesinlikle AB'nin diplomatik misyonları haline geldikleri görülmektedir (Wouters & Duquet, 2011: 7-18). Devlet desteği olmaksızın adeta bir büyükelçilik gibi davranmaya başlayan, yani *devletsiz diplomasi* uygulamaya girişen bu delegasyonların (Bruter, 1999) gelişimleri üzerinde durmakta fayda bulunmaktadır.

Delegasyonların temelleri AKÇT'nin kurulduğu ilk yıllarda açılan bilgi ve iletişim ofislerine kadar dayanmaktadır. O zamanki işlevleri açısından hiçbir diplomatik yönü olmayan oldukça kısıtlı bir yapıda olmalarının dışındaki özellikleri, müttefik ilişkilerinin önemli olduğu ülkelerde açılmaya başlanmasıdır. İlk bilgi ofisi 1954 yılında Washington'da açılmış, bu ofis 1971 yılında tam teşekküllü delegasyona dönüşmüş ve 1972 yılında ABD Kongresi'nin onayıyla dış dünyada tam diplomatik statü verilen ilk komisyon delegasyonu olmuştur. Ayrıca AKÇT Santiago de Chile'de Latin Amerika irtibat bürosunu ve 1956'da Londra'da ilk tam diplomatik misyonunu açmıştır. 1960'ların başlarında AKÇT, Euratom ve AET'yi birlikte temsil edecek diplomatik temsilcilikler oluşturma girişimleri yaşanmış ancak olumlu sonuç alınmamıştır. Temsil düzeyini yükseltme çözümü hemen sağlanamasa da 1964 yılında Avrupa Komisyonu bünyesinde bir Avrupa İşbirliği Ajansı kurularak, ortaklık ülkelerindeki ofislerin delegasyon başkanları ve sözleşmeli delegasyon personelinin istihdamı ve yönetimi bu ajans bünyesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 1960'lardan itibaren özellikle Avrupa Kalkınma Fonu'nun uygulanmasının sağlanması ve denetlenmesi işlevleriyle kalkınma politikası kapsamında bu ofisler yaygınlaşmaya başlamışlardır (European Commission, 2004: 11-19). Yaounde and Lomé Sözleşmeleri'nin ardından 1960'ların ikinci yarısı ve 1970'lerde yoğun olarak *Afrika, Karayip ve Pasifik* (AKP) ülkelerinde açılan bu delegasyonlar, başta Fransa ve 1973'te tam üye olan Birleşik Krallık etkisiyle, eski kolonilerdeki çıkarların takip edilmesi açısından önemli görülmüşlerdir. Öyle ki, bu ofis ya da delegasyonlarda ilk dönemlerde bir kısmı eski kolonyal yöneticiler olan sözleşmeli personel çalışmış, zamanla bunların yerine daha çok Komisyon görevlileri atanmıştır (Austermann, 2012: 3). Eski koloniler ile Fransa arasındaki bağlantının bir başka göstergesi, 1958-1985 arasında Avrupa Kalkınma Fonu'ndan da sorumlu olan Komisyoner Fransız Robert Lemaigen'in koloni döneminde Afrika'da işadamlığı yapmış olmasıdır (Dimier & McGeever, 2006: 487).

1970'lerin başlarına gelindiğinde henüz diplomatik olmayan sınırlı görevlerle işleyen bu misyonların sayısı 30, toplam görevli Komisyon personeli 150 civarındadır. Ancak 1970'lerin ortalarından itibaren kalkınma programlarının koordinasyonu görevlerinin dışında da işlevler yüklenmeye başlanmıştır. Bu süreçte 1975 yılında imzalanan ilk Lomé Sözleşmesi'nin genişleyen

içeriği ve yapısı etkili olmuştur; AKP ülkeleriyle kalkınma desteğinin yanında ancak ötesinde bir ortaklık ilişkisi de ön gören bu sözleşmeyle birlikte, bu ülkelerdeki Komisyon temsilciliklerinin de işlevleri ve rolleri dönüşmeye başlamıştır. Hepsinde eşit düzeyde olmamakla birlikte, çoğu daha resmi temsilcilik fonksiyonunu üstlenerek tam delegasyon formatına dönüşmüşler, misyon başkanı olan Komisyon Delegatesi'nin göreve tayini, tıpkı büyükelçilik atanmasına benzer bir prosedürle ev sahibi ülkeyle yapılan anlaşmaya tabi olmuştur. Dönemin Komisyon yetkililerinin ifadesiyle, adeta bir uluslararası hukuk geleneği yaratılarak “*Bir diplomatik aktör olarak Avrupa Topluluğu'nun bir devlet gibi kabul edilmesi*” üçüncü devletler tarafından mümkün olmuştur (Dimier & McGeever, 2006: 496). Böylelikle tam Komisyon delegasyonu statüsüne yükselen AKP ülkelerindeki bu temsilciliklerin sayısı 1975 ile 1978 arasında ikiye katlanarak 41'e yükselmiştir. AKP ülkeleri dışında da delegasyon sayılarının hızla yükseldiği görülmektedir. 1980'lerin başlarında 8 güney ve doğu Akdeniz ülkesinde, ayrıca dış ticaret ilişkilerinin gelişmesiyle Delhi, Bangkok, Karakas, Japonya ve uluslararası örgüt olarak BM'de (New York) açılan ve AKP ülkelerindekiler gibi AK Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne (DG I) bağlı olarak yönetilen bu delegasyonlarda daha diplomatik bir yaklaşım benimsenmiştir (European Commission, 2004: 19-21, 24). Bu dönemde temsilcilik olarak “... *AT politikalarının yürütülmesine yardımcı oldukları, AT üyelerinin diplomatik misyonları ile iş birliği ve koordinasyonu sağlamaya yönelik*” işlevleri yerine getirmeye başladıkları bilinmektedir; Avrupa Komisyonu görevlilerinin delegasyonun bulunduğu ülkelere seyahatlerinde tavsiye ve destek vermek, Brüksel kurumlarıyla iletişim kurmak isteyenlere bilgi sağlayan irtibat merkezleri olarak hareket etmek gibi faaliyetleri söz konusu olmuştur (Drieskens, 2012: 54). Bununla birlikte, Avrupa entegrasyonu derinleştikçe ve genişledikçe, delegasyonların da kapsamları, nitelikleri ve işlevleri gelişmiştir.

Tablo 1. Komisyon Delegasyonlarının Sayısal Artışı

Yıl	AKP Dışı Ülkeler	AKP Ülkeleri	Toplam
1969	2	0	2
1979	6	47	53
1988	6	64	70
1989	20	65	85
1991	37	65	102
1993	42	66	108
1995	50	66	116
1998	60	66	126

Kaynak: (Bruter, 1999: 184).

Her ne kadar bu delegasyonların ortaya çıkışı AT'de ileriye dönük stratejik bir planlamanın değil de değişen ihtiyaçların yönlendirdiği pragmatik bir sürecin ürünü olarak görülse de (Merket, 2014: 2), 1980'lerde bir yandan delegasyonların sayısı artarken, diğer yandan artan personel sayısı ve statülerinin yarattığı karmaşa reformlarla giderilmeye başlanmıştır. Bunun yanında Komisyon, delegasyonların diplomatik statülerinin sağlanması için de bir dizi girişimde bulunmuştur. Örneğin tüm ülkelerdeki delegasyonların ev sahibi ülke ile anlaşma yapılarak kurulması, çoğu delegasyon başkanının Komisyon Başkanı tarafından verilen ve büyükelçi unvanıyla hitap edildikleri imatname ile ev sahibi ülkenin devlet başkanı nezdinde akredite edilmesi sağlanmıştır. Genişleyen pozisyonları nedeniyle çeşitli ek işlevler de yüklenmiş, Komisyon adına ev sahibi ülkelerde müzakerelere girilmesi, üst düzey ziyaretlerin organize edilmesi gibi büyükelçiliklere benzer işlevleri yerine getirmeye başlamışlardır (European Commission, 2004: 36). Ev sahibi ülke ile anlaşmaya örnek olarak 1987'de Türkiye'de açılan Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin kuruluşuna dair anlaşmanın içeriği verilebilir. 1974 yılında önce bir AT Basın ve Enformasyon Bürosu olarak kurulan yapı, 1987 yılında AT Komisyonu ve Türkiye arasında yapılan anlaşma ile tam yetkili temsilcilik olarak yeniden kurumsallaştırılmış, Temmuz 2004'de adı Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu olarak güncellenmiştir (Görpe, 2010: 370). 4 Şubat 1987 tarihinde imzalanan ve açık adı Avrupa Toplulukları Komisyonunun Türkiye'de Temsilciliğinin Kurulması ve Bu Temsilciliğin Ayrıcalıkları ve

Dokunulmazlıkları Konusunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Toplulukları Komisyonu Arasında Anlaşma'nın 3. maddesinde yapılan düzenlemeye göre: “Komisyon Temsilciliği, Temsilciliğin Başkan ve üyeleri ile bunların her birinin ailelerine mensup aile fertleri Türkiye topraklarında, Viyana Sözleşmesi hükümleri uyarınca diplomatik misyonlara ve bunların mensuplarına Türkiye’de tanınan ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar” (Resmi Gazete, 1987: 2). Bu madde göstermektedir ki, adı temsilcilik/delegasyon olsa da tam yetkili diplomatik misyona eş değer kabul edilmiştir.

1980’lerde sayıları çoğalan delegasyonlara Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından eski Doğu Bloğu ülkelerinde açılanlar katılmış, özellikle TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu ve Gürcistan’a Teknik Yardım- Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States and Georgia) ve PHARE (Polonya ve Macaristan: Ekonomilerini Yeniden Yapılandırma Yardımı- Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies) gibi programların uygulanmasının takibinde bu delegasyonlar önemli işlevler yerine getirmişlerdir. Ayrıca ev sahibi ülkelerdeki diğer AB teknik ve mali destek programlarını, katılım öncesi destekleri izlemek gibi görevlerle donatılmışlardır (Drieskens, 2012: 54). 1980’lerde gündemde daha belirgin hale gelen delegasyonların kariyer statüsü ve yönetimleriyle ilgili meselelere bir çözüm olarak 1993 yılında Birleşik Dış İlişkiler Servisi kurularak dış görevde bulunan personel için bir kariyer rehberliğinin ve temsil işlevlerine ilişkin talimatların belirlenmesi sağlanmış, böylelikle delegasyonların özerklikleri yavaş da olsa sınırlandırılmaya başlanmıştır (Merket, 2014: 6). Dönemin en önemli düzenlemeleri Prodi Komisyonu sürecinde kapsamlı şekilde uygulamaya geçirilmiştir. Dış ilişkiler görevlilerine ilk kez 1994 yılından itibaren özel eğitimler verilmeye başlanmış, 1999 yılında bu eğitimlerin kapsamı genişletilmiştir. Genel olarak dış ilişkiler görevlilerinin hepsine yönelik bir düzenleme olmakla birlikte rotasyon uygulamasına geçilmesi, delegasyon personelinin en ilgilendiren düzenlemelerden biri olmuştur. Özellikle o döneme kadar mesleki eğitim verilmemiş olan, delegasyon personeline yönelik bir sürekli eğitim programı başlatılmış, bu kapsamda çeşitli AB politikaları ve dünya bölgeleri özelinde bilgi temelli modüllere ve özellikle personelin diplomatik becerilerini geliştirmeye yönelik genel yetenek derslerine yer verilmiştir. Delegasyon personelinin saha görevlerinde ihtiyaç duyacakları müzakere teknikleri, sunum teknikleri, medya ilişkileri, personel ve kaynak yönetimi, proje döngüsü yönetimi gibi bir kısmı diplomatik yaşamda gerekli becerileri kazanmaları önemsenmiştir. Bir başka eğitim boyutu, göreve başlamadan önce delegasyon personeline (hem Komisyon hem de üye ülkelerden delegasyon görevi yapan personele) verilen hazırlık dersleri olmuştur. Bunlarda protokol düzenlemeleri, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, güvenlik, AB dışındaki topraklarda yapılan görevlerde hak ve yükümlülükler gibi konular yer almıştır. 1999 sonrasında geliştirilen eğitim programında, örneğin, delegasyon başkanına yönelik üye devlet büyükelçilikleriyle iş birliği kurma gibi konularda görev öncesi dersler verilmesi, tüm dış ilişkiler birimi personeline diplomatik konuşma ve yazma teknikleri giriş dersleri ile AB dışı dillerin öğretilmesi gibi düzenlemeler planlanmıştır (Commission of the European Communities, 1999: 3-6). Delegasyon personeline yönelik eğitim programlarının içeriğinin adeta büyükelçilik misyonlarında gerekli nitelikleri kazandırmaya yönelik bir yapıda oluşturulduğu görülmektedir. Özellikle 1993 yılında ODGP’nin kurulması sonrasında bu tür faaliyetlere girişilmesi anlaşılır bir durumdur. Ayrıca doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren atılan bu adımlar, AB’nin diplomatik varlığının gelişiminin de göstergeleri olmuştur.

Komisyon delegasyonları farklı formatta olsa da 1950’lerin başlarından itibaren köklerini bulmuş, 1970’lerin ikinci yarısından itibaren uluslararası alanda diplomatik forma kavuşmaya başlamıştır. Ancak AB sisteminde kurucu antlaşmalar düzeyinde ilk kez 1993’te ABA’nın ODGP başlığında J.6 maddesinde yer bulmuştur (TEU, 1992: 60). Antlaşma’nın Amsterdam Antlaşması’yla tadil 20. maddesinde de aynı düzenleme ile Komisyon delegasyonlarına, üye devletlerin üçüncü ülkelerdeki ve uluslararası konferanslardaki diplomatik ve konsüer misyonları ile uluslararası örgütlerdeki temsilcilikleriyle, yani diğer dış temsil görevi bulunan diplomatik yapılarla birlikte sayılmış ve iş birliği içinde çalışmalarına dair görevler verilmiştir (TEU, 1997: 159). Ancak tam anlamıyla bir diplomatik kimlikle delegasyonların büyükelçiliklere dönüştürülmesine ilişkin ilk resmi yaklaşım, Avrupa Konvansiyonu Dış Eylem Çalışma Grubu’nun raporunda yer almıştır. Buna göre “Komisyonun delegasyonları AB delegasyonları/büyükelçilikleri haline gelecekler ve ... bu AB

delegasyonları/elçilikleri, ODGP ile ilgili konularda YT görevini üstlenen kişinin yetkisi altında ve dış eylemin diğer yönleri için Komisyon'un doğrudan yetkisi altında çalışacaklardır" (The Secretariat of the European Convention, 2002: 6-7). Tam olarak bu raporda önerildiği gibi büyükelçilik ifadesiyle olmasa da Lizbon Antlaşması'nın "*'Komisyon delegasyonları', 'Birlik delegasyonları' ile değiştirilecektir...*" hükmüyle, delegasyonların Birliği temsilinin hukuki altyapısı sağlanmıştır (The Treaty of Lisbon, 2007: 31). Birkaç hafta içinde dünya çapındaki çoğu Komisyon delegasyonu Birlik delegasyonu olarak düzenlenmeye başlanmıştır (The Council of the EU, 2010b). Bu delegasyonlar birkaç ay içinde kurumsal yapısı hazırlanan ADES'e bağlanarak detaylı düzenleme yapılmıştır. ADES'in kuruluşu ve işleyişine dair Konsey Kararı'nın kapsamlı 5. maddesinden özetle (The Council of the EU, 2010a: 34):

- Bir delegasyonun açılması veya kapatılmasına Konsey ve Komisyon ile mutabık kalınarak YT karar verecektir,
- Her delegasyon, delegasyonun çalışmalarının yönetiminden ve Birliğin tüm eylemlerinin koordinasyonunun sağlanmasından YT'ye karşı sorumlu olacak bir Delegasyon Başkanının yetkisi altına olacaktır,
- Delegasyon personeli ADES ve Komisyon personelinden oluşacaktır,
- Delegasyon Başkanı, Komisyon tarafından alt yetki verilmesiyle ev sahibi üçüncü ülkedeki Birliğin projeleriyle ilgili operasyonel kredilerin uygulanmasından sorumlu olacaktır,
- Delegasyon Başkanı, delegasyonun akredite olduğu ülkede, özellikle anlaşmaların akdedilmesinde ve yasal süreçlerin tarafı olarak Birliği temsil etme yetkisine sahip olacaktır,
- Birlik delegasyonları Üye Devletlerin diplomatik servisleriyle yakın işbirliği içinde çalışacak ve bilgi paylaşımında bulunacaktır,
- Birlik delegasyonları, Üye Devletlerin talebi üzerine, Üye Devletleri diplomatik ilişkilerinde destekleyecek ve üçüncü ülkelerdeki Birlik vatandaşlarına konsolosluk koruması sağlayabilecektir.

Konumuz açısından önemli bir düzenleme de YT'nin ev sahibi devletlerin Birlik delegasyonlarına, personeline ve mallarına, *1961 Diplomatik İlişkilere İlişkin Viyana Sözleşmesi*'nde atıfta bulunulanlara eşdeğer ayrıcalıklar ve bağışıklıklar vermelerini sağlamak için gerekli önlemleri alma görevinin verilmesidir. On yıllar boyunca Komisyon delegasyonlarına tedrici olarak sağlanması mücadelesi verilen bu ayrıcalık ve bağışıklıklar, Birlik delegasyonları için YT sorumluluğunda garanti altına alınmıştır. Viyana Sözleşmesi'nin esasında devletler arasındaki diplomatik ilişkileri düzenleyen özüne rağmen, AB kendi diplomatik temsilcileri için bunun uygulanmasının önemini bir kez daha ilan etmiştir. AB delegasyonlarının adeta AB büyükelçilikleri gibi algılanmasının altında yatan asıl neden, delegasyon diplomatlarının işte bu Sözleşme hükümlerine tabi olmasıdır.

Bu kapsamda AB günümüzde tüm dünyadaki delegasyonları ve ofislerinin toplamını *diplomatik temsilcilikler* olarak isimlendirmektedir; üçüncü ülkelerde ve uluslararası örgütlerde toplam 144 diplomatik temsilciliği bulunmaktadır (EEAS, 2022). Bu delegasyonlarda 2392 ADES bünyesinde personel görev yaparken, Komisyon'dan 3797 personel atanmıştır. Delegasyon başkanlıklarının dağılımında 4 ülke öne çıkmaktadır. Başkanlıkların dağılımında İspanya %28, Almanya ve İtalya %25, Fransa %22 civarında ağırlığa sahiptir (EEAS, 2021: 45-56). Oldukça geniş bir diplomatik temsilcilik ağına sahip olan AB'nin diplomasi hukukundaki belirsiz ancak anlaşmalarla belirlenen konumunun yanında, diplomatik kişiliğinin henüz oturmamış yönlerini en azından mukim delegasyonlarının varlığıyla güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu çok kaynaktan beslenen ve aslında AB düzeyinde diplomatik eğitimin bile yeni sayılabileceği bu temsilciliklerin en önemli özelliği ise, AB'nin dış dünyadaki diplomatik varlığının diplomatik kişiliğe evrilmesi sürecinde Coreper'le birlikte en uzun süredir var olan yapılardan biri olmalarıdır.

SONUÇ

AB'nin kuruluş yıllarından itibaren zayıf da olsa diplomatik kişiliğinin ortaya çıkışı, temsil meselesinin hala karmaşık da olsa düzenlenmeye çalışılması ve kurumsallaşma yolunda yapılan girişimler, dış eylem kapsamında bir AB diplomasisi yaratılması yönündeki beklentileri de güçlendirmiştir. Ancak diplomasi, sadece uluslararası aktörlüğün doğmasıyla değil aktörün diğer aktörlerle sistemli ve uygun araçlarla kurduğu ilişkileri de gerektirmektedir. AB gibi kendine has bir yapının geleneksel diplomatik anlayışla ele alınması, hatta çok taraflı diplomasi dinamikleriyle de açıklanmaya çalışılması adil olmayacaktır. Bununla birlikte köklü diplomasi tarihine sahip, mukim diplomasinin doğduğu Avrupa geleneğinin tüm bu katmanlarda en azından kendi farklılığına uygun bir diplomatik yapı oluşturması ve sürdürmesi anlaşılabilir bir durumdur. Bu yolda özellikle Lizbon'la oluşturulan diplomatik ortam ve diplomatik servis yoluyla dış dünyayla ilişkilerin ortaklaştırılma, en azından iş birliği içinde çalışma zemininin geliştirilme çabaları önemlidir.

Ancak bu ortam sadece bir Lizbon mucizesi olarak görülmemelidir; YT ve ADES gibi icatlar belli bir gelişim hattının sağladığı zeminde ortaya çıkabilmişlerdir. Coreper ve Komisyon delegasyonları gibi iç ve dış diplomatik sahada bütünleşme yıllarının başlarından itibaren varlığını sürdüren kurumsal oluşumlar, Topluluklardan AB'ye diplomatik bir varlığın doğması ve daha sonra Lizbon'la diplomatik kişiliğe evrilebilmesi sürecinde önemli işlevler yerine getirmişlerdir. Her ne kadar kapalı kapılar ardında ve görünmeden çalışsa da Coreper, AB içi düzeyde üye devletler arasında ayrı bir diplomatik ilişki kalıbının yerleşmesine, AB'nin iç diplomatik bütünleşmesinin sağlanmasına ve sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Komisyon delegasyonları ise kolonyal işleyişin uzantıları olarak görülerek on yıllarca kalkınma işbirliği alanına hapsedilmiş olsa da bütünleşmenin ilerleyişi ile karşılıklı bir beslenme süreci söz konusu olmuştur. Bütünleşme ekonomik alandan siyasal alana doğru ilerledikçe, Komisyon delegasyonları da dış dünyada daha genel temsil ihtiyacının karşılanması için başvuru yapıları haline getirilmeye başlanmıştır. Neticede AB'nin dış diplomatik düzeyinde Komisyon delegasyonlarının Birlik delegasyonları haline getirilmesi, ev sahibi ülkelerle eski kurulmuş bağların üzerine yeni ilişkiler inşa edilebilmesi için güvenilir ve tanıdık bir zemin sağlamıştır.

Yüzyıllara dayalı bir geleneği olan Avrupa diplomasisinin son aşamasında bir AB diplomasisinden bahsetmek mümkündür. Ancak bu, henüz güçlü ve tüm bileşenleriyle işleyebilen bir AB diplomatik sisteminin var olduğunu göstermemektedir. Böylesi bir sistemin çeşitli unsurları, özellikle kurumsal düzeyde görülebilse de bu sistemin varlığı ODGP'nin kaderine bağlıdır. ODGP'deki bütünleşme düzeyi, AB diplomatik sisteminin de ne kadar somutlaşabileceğini gösterecektir. Bununla birlikte, zayıf da olsa bu sistemin Lizbon'la oluşturulan ortamda gelişebilmesi beklenmektedir ancak üye devletlerin rızası, iç kurumlararası yetki paylaşımı, dış dünyada kabul, temsil sorunlarının çözülmesi gibi kronik bazı meselelerin aşılması da kolay olmayacaktır. Bu yüzden çok daha uzun yıllar AB'de ulus devlet diplomasisinin ağırlığı ve onların yanında AB diplomasinin birlikte var olmaya devam etmesi söz konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adler-Nissen, R. (2009). Late sovereign diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, (4), 121–141.
- Aissaoui, A. (2018). The Amarna diplomacy in IR perspective: A system of states in the making. *Estudos Internacionais*, 6(2), 9–29.
- Austermann, F. (2012). Towards embassies for Europe? EU delegations in the Union's diplomatic system. *Policy Paper 8. The Diplomatic System of the EU Network*.
- Balfour, R., & Ojanen, H. (2011). Does the European External Action Service represent a model for the challenges of global diplomacy?. *IAI Working Papers 11/17*. Roma: Istituto Affari Internazionali.
- Bátora, J. (2005). Does the European Union transform the institution of diplomacy?. *Journal of European Public Policy*, 12(1), 44–66.

- Bátora, J. (2013). The ‘mitrailleuse effect’: The EEAS as an interstitial organization and the dynamics of innovation in diplomacy. *Journal of Common Market Studies*, 51(4), 598–613.
- Berridge, G. R., & James, A. (2003). *A dictionary of diplomacy*. Hampshire&New York: Palgrave Macmillan.
- Bicchi, F., & Bremberg, N. (2016). European diplomatic practices: Contemporary challenges and innovative approaches. *European Security*, 25(4), 391–406.
- Bicchi, F., & Schade, D. (2022). Whither European diplomacy? Long-term trends and the impact of the Lisbon Treaty. *Cooperation and Conflict*, 57(1), 3–24.
- Black, J. (2010). *A history of diplomacy*, London: Reaktion Books.
- Bruter, M. (1999). Diplomacy without a state: The external delegations of the European Commission. *Journal of European Public Policy*, 6(2), 183–205.
- Can, H. (2013). *Avrupa Birliği hukuku*, İstanbul: Sürat Üniversite Yayınları.
- Canali, S. (2019). European Union diplomats: An emerging epistemic community?. *CEPOB 8.19*. Bruges: College of Europe.
- Comelli, M., & Matarazzo, R. (2011). Rehashed commission delegations or real embassies? EU delegations post-Lisbon. *IAI Working Papers 11*. Rome: Istituto Affari Internazionali.
- Commission of the European Communities. (1973a). The Copenhagen Summit Conference. *Bulletin of the European Communities*, 6/12-1973, 6–12.
- Commission of the European Communities. (1973b). Political cooperation. *Bulletin of the European Communities*, 6/12-1973, 118–122.
- Commission of the European Communities. (1999, April 21). The development of the external service. Communication from the Commission COM(1999) 180 final. Brussels.
- Constantinou, C. M., & Sharp, P. (2016). Theoretical perspectives in diplomacy. In Constantinou, C. M., Kerr, P. and Sharp, P. (Eds.), *The SAGE handbook of diplomacy* (pp. 13–27). London: SAGE Publications.
- Cornago, N. (2008). Diplomacy. In Lester K. (Ed), *Encyclopedia of violence, peace, & conflict* (pp. 574–580). Vol. 1. Oxford: Elsevier.
- Council Decision. (2009, December 11). Amended Council decision of 1 December 2009 adopting the Council's rules of procedure. Official Journal of the European Union, L 325, 35–61. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02009D0937-20220101&from=EN>
- CVCE. (2016). Origin and development of Coreper. Retrieved from https://www.cvce.eu/content/publication/2007/3/9/debc33b6-de37-4f54-bb9a-0e3508885349/publishable_en.pdf
- Davis Cross, M. K. (2008). A European epistemic community of diplomats. In Sharp, P. & Wiseman, G. (Eds), *The diplomatic corps as an institution of international society* (pp. 223–245). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Davis Cross, M. K. (2010). Sustainable diplomacy in the European Union. In Constantinou, Costas M. and Der Derian, James (Eds.), *Sustainable diplomacies* (pp. 192–212). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Davis Cross, M. K. (2014). The practice of diplomacy and EU security policy. In Wilga, M. and Karolewski, I. P. (Eds.), *New approaches to EU foreign policy* (pp. 106–124). London and New York: Routledge.
- Dermendzhiev, D. (2014). The emergence of a network of ‘European embassies’: Increasing cooperation between EU delegations and member state diplomatic missions. *EU Diplomacy Papers 10*. Bruges: College of Europe.
- Dimier, V., & Mc Geever, M. (2006). Diplomats without a flag: The institutionalization of the delegations of the Commission in African, Caribbean and Pacific countries. *Journal of Common Market Studies*, 44(3), 483–505.
- Drieskens, E. (2012). What’s in a name? Challenges to the creation of EU Delegations. *The Hague Journal of Diplomacy*, (7), 51–64.
- Duke, S. W. (2002). Preparing for European diplomacy?. *Journal of Common Market Studies* 40(5), 849–870.
- Duke, S. W. (2013). European External Action Service and public diplomacy. *Discussion Papers in Diplomacy*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’.
- EEAS. (2021). Human resources report 2020. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eeas_hr_report_2020_8.pdf

- EEAS. (2022). EU diplomatic representations. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/about-european-external-action-service_en#8419
- Efe, H. (2010). Soğuk Savaş döneminde Avrupa’da ortak dış politika oluşturma çabaları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 37–62.
- Euronews. (2009, November 20). Kissinger's call question answered. *Euronews*. Retrieved from <https://www.euronews.com/2009/11/20/kissinger-s-call-question-answered>
- European Commission. (2004). *Taking Europe to the world 50 years of the European Commission's external service*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004.
- European Council. (1999, June 3-4). *Cologne presidency conclusions*. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm
- Fernández, A. M. (2008). Consular affairs in the EU: Visa policy as a catalyst for integration?. *The Hague Journal of Diplomacy*, (3), 21–35.
- Goebel, R. J. (2013). Supranational? Federal? Intergovernmental? The governmental structure of the European Union after the Treaty of Lisbon. *Columbia Journal of European Law*, 20(1), 77–142.
- Görpe, S. (2010). EU Communication with candidate countries: The case of Turkey. Public relations consultants' analyses of EU communications. In Valentici, C. and Nesti, G. (Eds.), *Public communication in the European Union history, perspectives and challenges* (pp. 363–387). UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Harr, J. E. (1969). *The professional diplomat*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hill, C., & Wallace, W. (1979). Diplomatic trends in the European Community. *International Affairs*, 55(1), 47–66.
- Hill, C. (1993), The capability-expectations gap, or conceptualizing Europe's international role. *Journal of Common Market Studies*, 31(3), 305–328.
- Hill, D. J. (1899). *Course in European diplomacy*. Washington: The Columbian University.
- Hocking, B., & Smith, M. (2011). An emerging diplomatic system for the EU? Frameworks and issues. *Cuadernos Europeos de Deusto*, (44), 19–42.
- Hocking, B., & Spence, D. (2005). Towards a European diplomatic system?. *Discussion Papers in Diplomacy*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
- Hocking, B., Melissen, J., Riordan, S., & Sharp, P. (2012). Futures of diplomacy: Integrative diplomacy in the 21st century. *Report 1*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
- Hwee, Y. L., & Yeong, L. H. (2013). Who acts for the EU before and after the Lisbon Treaty? The view through the media in Singapore and Thailand. *Baltic Journal of European Studies*, 3(3), 85–104.
- James, A. (2016). Diplomatic relations between states. In Constantinou, C. M., Kerr, P. And Sharp, P. (Eds.), *The SAGE handbook of diplomacy* (pp. 257–267). London: SAGE Publications.
- Jørgensen, K. E. (1999). Modern European diplomacy: A research agenda. *Journal of International Relations and Development*, 2(1), 78–96.
- Jönsson, C. (2018). Diplomatic representation: states and beyond. In V. Stanzel (Ed.), *New Realities in Foreign Affairs: Diplomacy in The 21st Century* (pp. 21–26). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.
- Kahraman, S. (2008). Avrupa dış politikası ve Avrupa Birliği'nin uluslararası aktörlüğü üzerine bir değerlendirme. B. Akçay, S. Kahraman & S. Baykal (Ed.), *Avrupa Birliği'nin güncel sorunları ve gelişmeler içinde* (s. 397–417). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Keukeleire, S. (2003). The European union as a diplomatic actor: Internal, traditional, and structural diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, 14(3), 31–56.
- Laursen, F. (2012). The Lisbon Treaty: Overview of institutional choices and beginning implementation. In Finn Laursen (Ed.), *The EU's Lisbon Treaty institutional choices and implementation* (pp. 3–17). London and New York: Routledge.
- Lempp, J. (2007). Coreper enlarged: how enlargement affected the functioning of the Committee of Permanent Representatives. *European Political Economy Review*, (6), 31–52.
- Lewis, J. (1998). The institutional problem-solving capacities of the Council: The Committee of Permanent Representatives and the methods of community. *MPIfG Discussion Paper 98/1*. Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung.
- Lewis, J. (2003). Informal integration and the supranational construction of the Council. *Journal of European Public Policy*, 10(6), 996–1019.

- Lewis, J. (2017). Coreper: National interests and the logic of appropriateness. In D. Hodson & J. Peterson (Ed.), *The institutions of the European Union* (pp. 334–356). Fourth Edn. Oxford: Oxford University Press.
- Maurer, H., & Wright, N. (2021). Still governing in the shadows? Member states and the political and security committee in the Post-Lisbon EU foreign policy architecture. *Journal of Common Market Studies*, 59(4), 856–872.
- Merket, H. (2014, May). From Commission to Union delegations: A legal-institutionalist analysis. *Conference of European Union in International Affairs IV*, Brussels.
- Neumann, I. B. (2012). Euro-centric diplomacy: Challenging but manageable. *European Journal of International Relations*, 18(2), 299–321.
- Nicolson, H. (1942). *Diplomacy*. London: Oxford University Press.
- Nicolson, H. (2001). *The Evolution of Diplomatic Method- Being the Chichele Lectures Delivered at the University of Oxford in November 1953*, 3rd edn., Leicester: University of Leicester.
- Oğurlu, E. (2019). Avrupa dış eylem servisi kapsamında Avrupa Birliği'nin diplomatik dönüşümü. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 361–381.
- Özdal, B., & Genç, M. (2005). *Avrupa güvenlik ve savunma politikasının Türkiye-AB ilişkilerine etkileri*. İstanbul: Aktüel.
- Publishing Services of the European Communities. (1965). *Treaty establishing a single Council and a single Commission of the European Communities and annexed documents*. Retrieved from <http://aei.pitt.edu/5202/1/5202.pdf>
- Rasmussen, S. B. (2014). EU diplomacy after Lisbon: Institutional innovation, diplomatic practices and international strategy. *Romanian Review of Social Sciences*, (7), 38–73.
- Reçber, K. (2011). *Diplomasi ve konsolosluk hukuku*. Bursa: Dora Yayınları.
- Resmi Gazete. (1987, Haziran 4). Avrupa Toplulukları Komisyonunun Türkiye'de Temsilciliğinin kurulması ve bu temsilciliğin ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları konusunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Toplulukları Komisyonu arasında anlaşma. Sayı 19477, 1–3.
- Satov, E. (1917). *A guide to diplomatic practice*. Vol. I. London: Longmans, Green and Co.
- Schout, J. A. (1998). The presidency as juggler: Managing conflicting expectations. *Eipascope*, (2), 2–10.
- Secreteriat of the Commission. (1970). Report by the Foreign Ministers of the member states on the problems of political unification. *Bulletin of the European Communities*, 3(11), 9–14.
- Secreteriat of the Commission. (1972). The first summit conference of the enlarged community. *Bulletin of the European Communities*, 5(10), 9–26.
- Secreteriat of the Commission. (1973). Political cooperation between the nine. *Bulletin of the European Communities*, 6(9), 12–21.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası hukuk* (İ. Kaya, Çev.). 8. Baskı. Ankara: TÜBA.
- Sivrioğlu, U. T. & Yılmaz, M. E. (2017). İlk çağ uygarlıklarında diplomasi. *U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 179–227.
- Smith, (2015). The EU as a diplomatic actor in the post- Lisbon era: robust or rootless hybrid?. In Koops, Joachim A. and Macaj, Gjovalin (Ed.), *The European Union as a diplomatic actor* (pp. 11–30). London: Palgrave Macmillan.
- Spence, D. (2009). Taking stock: 50 years of European diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, (4), 235–259.
- Spence, D., & Batora, J. (Ed.) (2015). *The european external action service european diplomacy post-Westphalia*, London: Palgrave Macmillan.
- Spiegel International. (2009, November 20). *New EU president and foreign minister - Europe chooses nobodies*. Retrieved from <https://www.spiegel.de/international/europe/new-eu-president-and-foreign-minister-europe-chooses-nobodies-a-662357.html>
- Tangör, B. (2012). Dış, güvenlik ve savunma politikaları. B. Akçay & İ. Göçmen (Ed.), *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 579-607). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- The Council of the EU. (2010a, August 3). Council decision of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (2010/427/EU). *Official Journal of the European Union*, L 201, 30–40.

- The Council of the EU. (2010b, January 19). *EU diplomatic representation in third countries- First half of 2010*, Note 17770/1/09 REV 1, Brussels.
- The Council of the EU. (2020). *The decision-making process in the Council*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/decision-making/>
- The General Secretariat of the Council. (2016). *Comments on the Council's rules of procedure European Council's and Council's rules of procedure*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- The Local. (2009, December 1). *Reinfeldt hails first day of EU's Lisbon Treaty*. Retrieved from <https://www.thelocal.se/20091201/23580>
- The Secretariat of the European Convention. (2002, December 16). *Final report of Working Group VII on External Action*. CONV 459/02, WG VII 17. Brussels.
- The Telegraph. (2009, November 20). *Profile: Baroness Ashton, EU's new foreign minister*. Retrieved from <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/6609910/Profile-Baroness-Ashton-EUs-new-foreign-minister.html>
- The Treaty Establishing a Constitution for Europe. (2004, December 16). *Official Journal of the European Union*, C 310, 1–474.
- The Treaty Establishing the European Atomic Energy Community. (1958). United Nations Treaty Series, V 298, 169–266.
- The Treaty Establishing the European Community. (1992, August 31). *Official Journal of the European Communities*, C 224, 6–79.
- The Treaty Establishing the European Community. (1997, November 10). Consolidated version. *Official Journal of the European Communities*, C 340, 173–306.
- The Treaty Establishing the European Economic Community. (1958). United Nations Treaty Series, V 298, 11–165.
- The Treaty of Amsterdam. (1997, November 10). *Official Journal of the European Communities*, C 340, 1–144.
- The Treaty of Lisbon. (2007, December 17). *Official Journal of the European Union*, C 306, 1–271.
- The Treaty on European Union. (1992, July 29). *Official Journal of the European Communities*, C 191, 1–112.
- The Treaty on European Union. (1997, November 10). Consolidated version. *Official Journal of the European Communities*, C 340, 145–172.
- The Treaty on European Union. (2016, June 7). Consolidated version. *Official Journal of the European Union*, C 202, 13–45.
- The Treaty on the Functioning of the European Union. (2016, June 7). Consolidated version. *Official Journal of the European Union*, C 202, 49–199.
- Tuncer, H. (1995). *Eski ve yeni diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Wouters, J., & Duquet, S. (2011). The EU, EEAS and Union delegations and international diplomatic law: new horizons?. *Working Paper 62*. Leuven: Leuven Centre for Global Governance Studies.
- Yılmaz, C., & Ay Arçın, Ş. (2020). Urusalimum ve Amarna mektuplarına göre devletlerarası ilişkilerdeki yeri. *CEDRUS Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, (VIII), 75–95.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir.

Bu çalışmada kullanılan veriler, herkesin kullanımına açık şekilde paylaşıldığından ve etik kurul izni gerektiren araştırmalar içerisinde bulunmadığından etik kurul izni alınmamıştır.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür ederim.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

Since the data used in this study is shared publicly and does not include research requiring ethics committee approval, ethics committee approval has not been obtained.

Acknowledgement : I thank the referees and editorial board who contributed to the publishing process.
